

Ac. 633.

1857.

At. 692

Maa-rahwa

Kasuline Kalender

ehk Täht-raamat

1857

aasta peale pärast meie Jeesanda Jeesuse Kristuse sündimist.

Sel aastal on 365 pääwa.

Kergel õhul lennutaja,
Mahu-aea sünnitaja,
Taewa piiga, veenifene!
Viljeprantsid täpidella,
Aistund lehe esidella
Eugejaida teretama.

Hüab: „Õnn ja rõõmu-mängib
„Matnud kurvastuse sängid
„Lume alla hallitama.
„Pange pähä rõõmu pärga,
„Wõlke kannust ölle märga
„Eõa käre unustuseks.“

Tartus.

H. Laakmanni kirjadega trükitud.

986

Märkide seletamine.

● Noor: kuu.	● Esimene weerand.
● Täis: kuu.	● Viimne weerand.
P. püha.	p. pärast ehk pääw.
om. ommikul.	õht. õhtul.
e. l. enne lõunat.	p. l. pärast lõunat.
ts. tõuseb.	lh. läheb alla.
m. ja ' minut.	f. kel, ja t. tund.

Pääwa- ja kuu-warjutamised.

Sel aastal warjutakse päike kaksford; aga kuu-warjutamist ei sa olemagi.

Esimine warjutamine on 13. Märtsil õhtul, aga ei ole meie pool nähtaw.

Teine warjutamine on 6. Septembri-kuus hommikul. Tema alustab ju enne pääwa tõusmist ja saab peale kello 6 aego otsa.

Kasta jägude muudmised.

- 1) Kewade alustab 8. Märtsil f. 5, 24 min. õht.
- 2) Suwi alustab 9. Juunil f. 2, 5 min. p. l.
- 3) Sügise alustab 11. Septembril f. 4, 12 min. om.
- 4) Talw alustab 9. Deetsembril f. 9, 55 min. õht.

Der Druck dieses nur in den Ostsee-Gouvernements abzusehenden Kalenders wird unter der Bedingung gestattet, daß nach Beendigung desselben der Abgetheilten Censur in Dorpat die vorschriftmäßige Anzahl von Exemplaren zugestellt werde.

Dorpat, den 30. Juli 1856.

(Nr. 92)

Abgetheilter Censor de la Croix.

Sündinud asjade aea = arv.

Maa: ilma loomiseft arwatakse . . .	5806	aast.
Kristuse sündimiseft . . .	1857	—
Tallinna ehitamiseft . . .	638	—
Tarto ehitamiseft . . .	827	—
Raamatu: trükimise üleswõtmiseft . . .	417	—
Luteruse õige usu üleswõtmiseft . . .	340	—
Peeterburgi linna ehitamiseft . . .	154	—
Wene-riigi walitsuse alustuseft meie Maal . . .	147	—
Suure kooli alustuseft Tartus . . .	55	—
Rõuge: panemise hakatuseft . . .	54	—
Prantsuse Wene: maale tulemiseft ja Moskwa linna põlemiseft . . .	45	—
Meie Keisri Herra Aleksandri II. walitsuse hakatuseft . . .	2	—

Sel aastal näitab tunnipaß.

1. Januaryl 9 minutid tunnikellast tagasi.
1. Weebruaryl 15 min. — —
1. Märtsil 10 minutid — —
1. Aprillil 1 minuti — —
1. Mail 4 minutid tunnikellast ette.
1. Juunil tunnikellaga ühte.
1. Juulil 5 minutid tunnikellast tagasi.
1. Augustil 5 minutid — —
1. Septembril 4 minutid tunnikellast ette.
1. Oktobril 14 minutid — —
1. Novembril 15 min. — —
1. Deetsembril 5 min. — —

Kaks ristiseft (**) näbala pääwa arwo: numri ees tähendawad, et on kirikus ehk kroonu: püha, mis kirikus pühitseatakse; üks ainus (*) tähendab, et on mälestuse p. mis kirikus ei pühitse, aga mil kohut ja kooli ei peeta.

Maasta algamine.

Sel kuul on

Januar.

Maasta rutab aasta taha
Aea rüppe magama,
Külwab minnes seemneid maha
Haua põrmu kaswama.

Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
Reäri p.	Kristuse ümberleikamisest.	Euut. 2, 21.
*1 Teisip.	Maäri - pääw.	Luisune.
2 Keßnäd.	Nabel, Set	Udune ilm.
3 Neljap.	Genof	Range külm
4 Reede	Metusala	ja lumesadu.
5 Laup.	Siimeon	

Kolme kun. p.	Targad hommiko maalt.	Mat. 2, 1-12.
*6 Pühap.	3 Kuninga p.	E f. 6, 37' om.
7 Esmasp.	Meltior	Sula ilm.
8 Teisip.	Errart	Range tuul.
9 Keßnäd.	Kaspar	Selge ilm.
10 Neljap.	Paawli pääw.	Sula.
11 Reede	Higinus	Lume sadu.
12 Laup.	Rein	

1. Pühap. 3. Kuning. p.	— 12 aastane Jeesus templis.	Euut. 2, 41-52.
13 Pühap.	Hilarius	
14 Esmasp.	Robert	1, 15' ööse.
15 Teisip.	Weeliks.	Udused il

31 pääwa.

Maäri - kuu.

16 Keßnäd.	Erdman	mad kõik
17 Neljap.	Tõnise pääw.	
18 Reede	Grain	nädal otsa.
19 Laup.	Saara	
2. Püh. p. 3. Kun. p. — Pulmad Kaana tinnas. Joann. 2, 1-11.		
20 Pühap.	Waab. Sebast.	10, 7' öht.
21 Esmasp.	Ugneta	
22 Teisip.	Wintsent	Udused ilmad
23 Keßnäd.	Emerentsia	
24 Neljap.	Timoteus	kõik nädal otsa.
25 Reede	Paawli ümb.	
26 Laup.	Hans	
3. P. p. 3. Kun. p. Pidalitõbine ja pamehe sulane. Mat. 8, 1-13.		
27 Pühap.	Kristostomus	Selge ilm
28 Esmasp.	Kaarel	1, 40' ööse.
29 Teisip.	Saamuel	
30 Keßnäd.	Ludowika	ja lume sado.
31 Neljap.	Polikarpus	

1. Januariat tõuseb päälle: f. 8, 43 m., läh. alla: f. 4, 37 m.	
11 — — — — 8, 25 — — — — 3, 59 —	
21 — — — — 8, 8 — — — — 3, 23 —	

Nädalab ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Reede	Brigita	Range tuul ja tuisk.
* 2 Laup.	Küünla pääw	

9 p. e. Krist. ülest. p. — Töötegiad wiinamäel. Mat. 20, 1—16.

3 Pühap.	Hanna	Lume sado.
4 Esmasp.	Beronika	☾ f. 4, 6' om.
5 Teisip.	Agata	
6 Keisnäd.	Peerent	Udune ilm.
7 Neljap.	Rikart	Selge taewas ja külm.
8 Reede	Saalomon	
9 Laup.	Uppoloniüs	

8. p. e. Krist. ülest. p. — Külwajaft. Luuk. 8, 4—15.

10 Pühap.	Paulina	Pilwine ja sula.
11 Esmasp.	Karolina	☉ 1, 44' p. l.
12 Teisip.	Eüwrosina	
13 Keisnäd.	Beeningna	Pilwine ilm.
14 Neljap.	Walentin	

* 15 Reede	Israael	Külmetab.
* 16 Laup.	Sula	

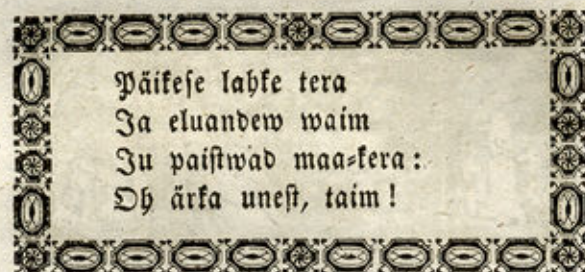
Paastu Pühap. — Kristuse kannatamisest. Luuk. 18, 31—43.

17 Pühap.	Konstantia	Parajad
18 Esmasp.	Konfordia	
19 Teisip.	Wastla pääw.	☉ 6, 17' om. talwised ilmad.
20 Keisnäd.	Tuha pääw	
21 Neljap.	Ello	Lume sadu.
22 Reede	Peetri pääw	
23 Laup.	Jobst	

1. Pühap. paastus. Kristust kiusatakse. Mat. 4, 1—11.

24 Pühap.	Wiktor	Selge.
25 Esmasp.	Madise pääw	
26 Teisip.	Neštor	☉ 6, 4' õht. (1. Kwatember.)
** 27 Keisnäd.	Walwe pääw.	
28 Neljap.	Juštus	

1 Weebuaril tõuseb päike: f. 7, 42 m., läh. alla: f. 4, 50 m.
11 — — — — — 7, 16 — — — — 5, 13 —
21 — — — — — 6, 48 — — — — 5, 37 —

Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Reede	Albinus	Udune ilm.
2 Laup.	Juliane	

2. Pühap. paastus. Kananea-maa naene. Mat. 15, 21—28.

3 Pühap.	Loowisa	Lume sado.
4 Esmasp.	Udrian	
5 Teisip.	Meeta	Sula.
6 Keisnäd.	Gotwrid	
7 Neljap.	Eiimo	Kantsakud
8 Reede	Perpetua	
9 Laup.	Prudentius	fajab.

3. P. paastus. Kristus ajab kurja waimo wälja. Luuk. 11, 14—28.

10 Pühap.	Mifeus	Selge ilm.
11 Esmasp.	Konstantin	
12 Teisip.	Gregor	Misked ilmad.
13 Keisnäd.	Ernst	
14 Neljap.	Matilde	12, 15' ööse.
15 Reede	Luugus	
16 Laup.	Gaabriel	Pilwine.

4. P. paastus. Kristus sööb 5000 meest. Joann. 6, 1—15.

17 Pühap.	Truuta	Selge ilm.
18 Esmasp.	Patritsius	
19 Teisip.	Joosep	Udune ilm
20 Keisnäd.	Ruubert	
21 Neljap.	Beenedikt	3, 21' p. l.
22 Reede	Rahwael	
23 Laup.	Leowil	fõik nädal otsa.

5. P. paastus. Jeesust wisatakse kiwibega. Joann. 8, 46—59.

24 Pühap.	Rasimir	Pilwine.
*25 Esmasp.	Paasto Maarja p.	
26 Teisip.	Maanuel	Lume sadu.
27 Keisnäd.	Kustaw	
28 Neljap.	Rideon	11, 15' om.
29 Reede	Wilipina	
30 Laup.	Udonis	Selge.

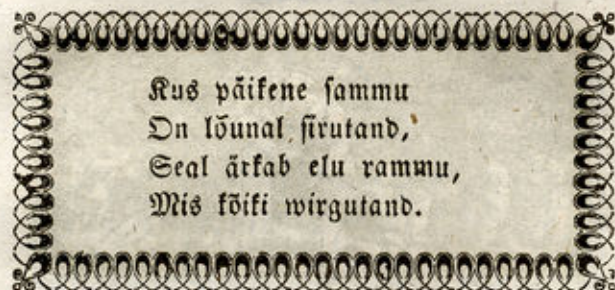
6. P. paastus. Kristuse sisesõitmisest. Mat. 21, 1—9.

31 Pühap.	Toots	Selge.
-----------	-------	--------

1. Märtsil rouseb päike: k. 6, 24 m., läh. alla: k. 5, 59 m.

11. — — — — — 5, 53 — — — — — 6, 21 —

21. — — — — — 5, 56 — — — — — 6, 44

Nädalad ja nädola pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Esmasp.	Teodora	Selge taewas.
2 Teisip.	Teodosia	
3 Keisnäd.	Werdinand	
**4 Neljap.	Suur Neljap.	Segane.
**5 Reede	Suur Reede	☾ 1, 47' p. l.
6 Laupäaw	Kõlestin	

Eihawete Püha. — Kristuse ülestõus-nisest. Mark. 16, 1--8.

**7 Pühap.	1. Eihawete p.	Pilwine.
**8 Esmasp.	2. Eihawete p.	Heitlik ilm.
*9 Teisip.	Poogislaus	
*10 Keisnäd.	Esekiel	Seletab.
*11 Neljap.	Herman	☉ 9, 1' om.
*12 Reede	Olli	
*13 Laupäaw	Iustinus	

1. p. p. ülest. p. — Kinnipandub uksest. Joann. 20, 19--31.

14 Pühap.	Tiburtius	Wihma sadu.
15 Esmasp.	Obadias	

46 Teisip.	Karissus	Keisri h. sünd. p.	Segane.
**17 Keisnäd.	Kuudolhw		
48 Neljap.	Walerian	☾ 2, 4' ööse.	
49 Reede	Tiimon		
20 Laup.	Iuulius		

2. p. p. ülest. p. — Hea karjane. Joann. 10, 12--16.

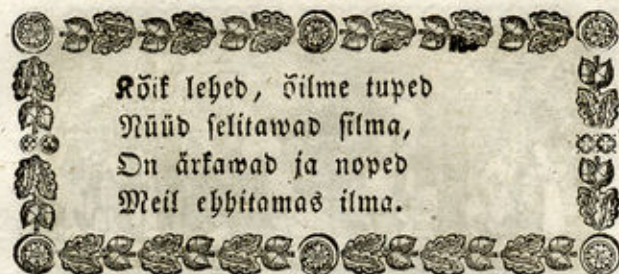
21 Pühap.	Aleksandra	9. fülwi nädal.	Selge ilm.
22 Esmasp.	Kaajus		
**23 Teisip.	Jüri p.		Soe wihm.
24 Keisnäd.	Albert		
25 Neljap.	Markuse p.		Woitlik ilm.
26 Reede	Esekiel	☉ 3, 58' om.	
27 Laup.	Anastasiu		

3. p. p. ülest. p. — üürise aea pärast. Joann. 16, 16--23.

28 Pühap.	Teresia	8. l. n.	Selged ilmad.
29 Esmasp.	Raimund		
30 Teisip.	Erastus		

1. Aprilil tõusep päike: t. 4, 54 m., läh. alla: t. 7, 0 m.

11. — — — —	4, 28 — — — —	7, 31 — — — —
21. — — — —	4, 2 — — — —	7, 52 — — — —

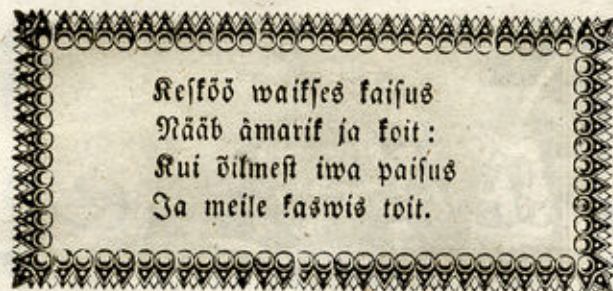

Nädalad ja nädala pöörad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.	
1 Kestnäd.	Wolbri pööw	8. füüwi näd.	Selged ja soeab kewadised ilmad.
2 Neljap.	Siigismund		
3 Reede	+ leidmise p.		
4 Laup.	Lorentina		
4. p. p. ülest. p. — Kristuse ärastamisest			Joann. 16, 5—15.
5 Pühap.	Rotard	7. füüwi nädal.	☾ 12, 57' röse.
6 Esmasp.	Diitrik		Segased ilmad.
7 Teisip.	Zetta		Wihma sajab.
8 Kestn.	Laus		Selge.
*9 Neljap.	Rigula pööw	☾ 4, 34' p. l.	
10 Reede	Kordian		
11 Laup.	Panfratsius		
5. p. p. ülest. p. — Sigest palumisest.			Joann. 16, 23—30.
12 Pühap.	Neero	6. füüwi näd.	Wihmasadused ilmad.
13 Esmasp.	Serwatsius		Wilu tuul.
14 Teisip.	Kristjan		
15 Kestnäd.	Sohwia		
**16 Neljap.	Taewa minem.		

17 Reede	Rifander	6. f. n.	2, 59' p. l.
18 Laup.	Cerif		
6. p. p. ülest. p. — Rõemustaja. Joann. 15, 26—16, 4.			
19 Pühap.	Wilip	5. f. n. i nädal.	Wihmased ilmad. Selge.
20 Esmasp.	Wlorian		
21 Teisip.	Triino		
22 Kestnäd.	Emilia		
23 Neljap.	Leontine		
24 Reede	Ester		
25 Laup.	Urbani pääw		
Neli pühi. — Pühast Waimust. Joann. 14, 23—31.			
**26 Pühap.	Neli Pühi	4. f. n. i nädal.	7, 10' õ ht. Selge ja wilu. (2. Kwatemb.) Pilwine ilm.
**27 Esmasp.	Teine Püha		
28 Teisip.	Willem		
29 Kestnäd.	Maksimilian		
30 Neljap.	Wiigand		
31 Reede.	Alide		

1. Mail tõuseb päike: t. 3, 39 m., läh. alla: t. 8, 14 m.	
11. — — — — 3, 28 — — — — 8, 35 —	
21. — — — — 3, 4 — — — — 8, 52 —	

Nädalad ja pääwa pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Laup.	Rotsalf	Seletab.

Kotmaino Jumala P. — Jeesus ja Nikodemus. Joann. 3, 1—15.

2 Pühap.	Emma	5. filloi nädal.	☾ 8, 56' om. Taewas hakab selitama. Udune ilm.
3 Esmasp.	Eiiso		
4 Teisip.	Wridrika		
5 Kesk-näd.	Poniwatsius		
6 Neljap.	Artus		
7 Reede	Lufretsia		
8 Laup.	Medardus		

1. p. p. 3. a. J. P. — Rikas mees ja Laatsarus. Euuf. 16, 19—31.

9 Pühap.	Bertram	2. filloi nädal.	☾ 11, 50' õht.
10 Esmasp.	Blawius		
11 Teisip.	Barnabas		
12 Kesk-näd.	Eino		
13 Neljap.	Tobias		
14 Reede	Tetlohw		
15 Laup.	Wüdo		

2. p. p. 3. a. J. P. — Suurest õhto sõdamaest. Euuf. 14, 16—24.

16 Pühap.	Justina	1. filloi nädal.	☾ 6, 7' om. Piske müristamine.
17 Esmasp.	Rikander		
18 Teisip.	Homer		
19 Kesk-näd.	Kert		
20 Neljap.	Wloorian		
21 Reede	Rahel		
22 Laup.	Tiit		

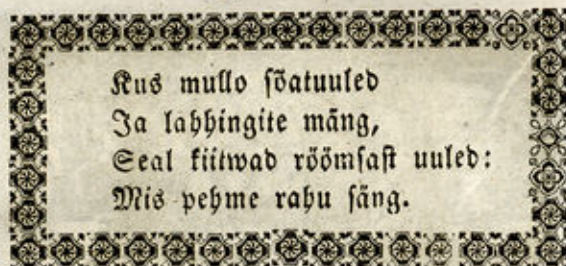
3. p. p. 3. a. J. P. — Arakadunud lambast. Euuf. 15, 1—12.

23 Pühap.	Basilius	☾ 8, 31' om.	Selge taewas. Heitlikud ilmad.
*24 Esmasp.	Jaani pääw		
25 Teisip.	Wio		
26 Kesk-näd.	Jeremias		
27 Neljap.	7 magajade pääw.		
28 Reede	Joosua		
*29 Laup.	Petri Paawl. pääw		

4. p. p. 3. a. J. P. — Olge armulised. Euuf. 6, 36—42.

30 Pühap.	Paawli mäallet. pääw	Wihma sadu.
-----------	----------------------	-------------

1. Juunil tõuseb päike: t. 2, 56 m., läh. alla: t. 9, 3 m.					
11. — — — — 2, 55 — — — — 9, 8 —					
21. — — — — 3, 2 — — — — 9, 6 —					

Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
*1 Esmasp.	Leobald Eefe Keiserina sünd. pääw.	
2 Teisip.	Gina, Maarja p.	☾ 2, 43' p. l.
3 Keisnäd.	Kornelius	Selge suwine
4 Neljap.	Ulrik	ilm.
5 Reede	Anselm	
6 Laup.	Norbertus	Selge ilm.

5. p. p. 3. a. J. p. — Rohkest kala-saagist. Luul. 5, 1—11.

7 Pühap.	Demetrius	Udune ilm.
8 Esmasp.	Kilian	
9 Teisip.	Annika	☾ 7, 59' om.
10 Keisnäd.	7 wennaste pääw	Selge.
11 Neljap.	Nadelheide	
12 Reede	Hindrik	Pilwine.
13 Laup.	Mareti vääw	

6. p. p. 3. a. J. p. — Wariseride õigusest. Mat. 5, 20—26.

14 Pühap.	Ponawent	Pilwine.
15 Esmasp.	Upostl. lahkm.	
16 Teisip.	Hermina	☾ 11' õht.

17 Keisnäd.	Aleksius	Soeab
18 Neljap.	Rosina	
19 Reede	Haraldus	pääwad.
20 Laup.	Elias	

7. p. p. 3. a. J. p. — Jesuse äraseletamisest. Mat. 17, 1—9.

21 Pühap.	Taanial	Ilus ilm.
**22 Esmasp.	Maaria Magd. p.	Segased ilmad.
23 Teisip.	Dskar	
24 Keisnäd.	Kristina	☾ 8, 15' õht.
25 Neljap.	Jakobi pääw	Pilwised ilmad.
26 Reede	Anna	
**27 Laup.	Marta Keiserina sünd. p.	

8. p. p. 3. a. J. p. — Wale-prohwetidest. Mat. 7, 15—23.

28 Pühap.	Pantalon	Wihmased
29 Esmasp.	Olewi pääw	ilmad.
30 Teisip.	Rosalie	
31 Keisnäd.	Kristwrid	☾ 7, 28' õht.

1. Juulil tõuseb päike: l. 3, 16 m., läh. alla: l. 8, 52 m.
 11. — — — — 3, 35 — — — — 8, 36 —
 21. — — — — 3, 56 — — — — 8, 15 —

Uutse leiwa palufene
Täidab juba kõhtu;
Võpab wiimne walufene:
Jõuab rõõmu õhtu.

Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Neljap.	Petri wang. ol.	Wihmased
2 Reede	Hannibal	ilmad.
3 Laup.	August	

9. p. p. 3. a. J. p. — ütlekohtusest majapidajast. Kuul. 16, 1—9.

4 Pühap.	Dominikus	Müristamine.
5 Esmasp.	Dswald	Sajab wihma.
*6 Teisip.	Krist. äraselet. p.	☉ 6, 13' õht.
7 Kestnäd.	Tõno	
8 Neljap.	Kotlib	
9 Reede	Romanus	Selge.
10 Laup.	Lauritsa p.	

10. p. p. 3. a. J. p. — Jerusalema äwarikmisest. Kuul. 19, 41—48.

11 Pühap.	Olga	
12 Esmasp.	Klaara	Soead
13 Teisip.	Made	pääwad.
14 Kestnäd.	Eusebius	
15 Neljap.	Ruki Maar. p.	☉ 4, 51' p. l.
16 Reede	Sisak	

17 Laup. | Henning

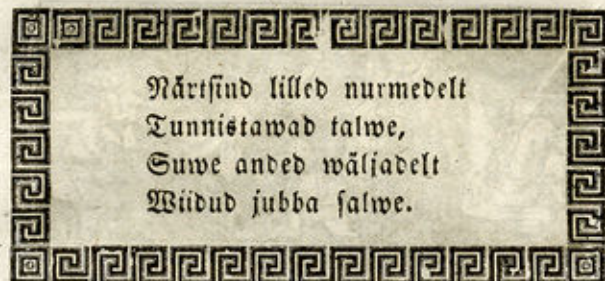
11. p. p. 3. a. J. p. — Wariserist ja tõlnerist. Kuul. 18, 9—14.

18 Pühap.	Helena	Soemad
19 Esmasp.	Seebald	ja wihmased
20 Teisip.	Pernart	ilmad.
21 Kestnäd.	Rut	
22 Neljap.	Wilibert	
23 Reede	Safarias	☉ 6, 54' om.
24 Laup.	Pärtli pääw	

12. p. p. 3. a. J. p. — Kurbist ja keeletumast. Mark. 7, 31—37.

25 Pühap.	Ludwif	Selge taewas.
**26 Esmasp.	Natalie Keisri h. kron. p.	Taewas
27 Teisip.	Septart	pilwetab.
28 Kestnäd.	Augustine	
*29 Neljap.	Taani pea mah. p.	
**30 Reede	Aleksander Keisri herra nime p.	☉ 12, 37' ööse.
31 Laup.	Rebeka	

1. Augustil tõuseb päike: t. 4, 19 m. läh. alla: t. 7 49 m.
11. — — — — 4, 41 — — — — 7, 22 —
21. — — — — 5, 4 — — — — 6, 55 —

Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
13. p. p. 3. a. J. p. —	Preester ja Saamaria-mehe.	Euul. 10, 23—37.
1 Pühap.	Ekidius	Wihmasadu.
2 Esmasp.	Celisa	
3 Teisip.	Berta	Selge
4 Keisnäd.	Meus	taewas.
5 Neljap.	Natanael	
6 Reede	Magnus	☉ 7, 20' om.
7 Laup.	Regina	

14. p. p. 3. a. J. p. —	Kümnest pidalitöbifest.	Euul. 17, 11—19.
*8 Pühap.	Maaria sündim. p. Trooni pär. sünd. p.	Pilwised
9 Esmasp.	Pruuno	udused ilmad.
10 Teisip.	Liina	
11 Keisnäd.	Kerard	Soeas ilmad.
12 Neljap.	Siirus	
13 Reede	Amatus	☉ 10, 46' om.
*14 Laup.	Risti ülend. p.	

15. p. p. 3. a. J. p. —	Wammonast.	Mat. 6, 24—34.
15 Pühap.	Nikodemus	Wilu tuul.

16 Esmasp.	Viina	Selge
17 Teisip.	Josepina	
18 Keisnäd.	Lõnts	(3. Kwatember.)
19 Neljap.	Tints	taewas.
20 Reede	Jaana	
21 Laup.	Mateuse pääw	☉ 4, 55' p. l.

16. p. p. 3. a. J. p. —	Raini-linna surnust.	Euul. 7, 11—17.
22 Pühap.	Moorig	Müristamine
23 Esmasp.	Hoofea	
24 Teisip.	Joann. saamise p.	toob
25 Keisnäd.	Kleowas	wihma.
*26 Neljap.	Joann. õpet. p.	
27 Reede	Udolphw	☉ 7, 40' om.
28 Laup.	Werner	

17. p. p. 3. a. J. p. —	Wee-töbifest.	Euul. 14, 1—11.
29 Pühap.	Mihkli pääw	Segased ilmad.
30 Esmasp.	Hironimus	

1. Septembril	touset päike	1. 5, 28 m.,	läh. alla:	1. 6, 23 m.
11.	—	—	—	5, 49 —
21.	—	—	—	6, 11 —
				5, 26 —

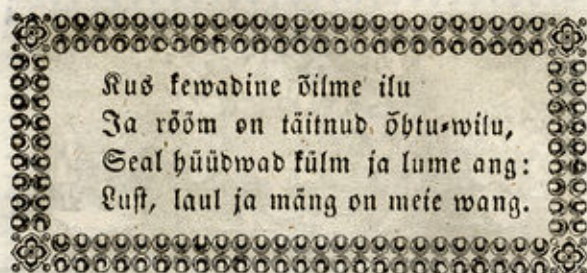
Udu kuue õlmad
Nüüd peitnud pööwa tera,
Ja noored õõde külmad
Wiind suwe ilud ära.

Nädalad ja nädala pööwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
*1 Teisip.	Maaria k. ja eesp.	Selged pööwad.
2 Keisnäd.	Wolrad	Wilud
3 Neljap.	Prants	ilmad.
4 Reede	Amalia	11, 25' õht.
5 Laup.	Luisa	
18. p. p. 3. a. J. p. — Suuremast kääst. Mat. 22, 34—46.		
**6 Pühap.	Leikuse Püha.	
7 Esmasp.	Simson	Tuulsed
8 Teisip.	Saamuel	lumefadused
9 Keisnäd.	Jaak	pööwad.
10 Neljap.	Urwid, Mai	Seleiab.
11 Reede	Purkart	
12 Laup.	Walwriid	
19. p. p. 3. a. J. p. — Alwatus inimesest. Mat. 9, 1—8.		
13 Pühap.	Teresia	3, 52' õõse.
14 Esmasp.	Kai	Seletab.
15 Teisip.	Hedwig	
16 Keisnäd.	Teekla	

17 Neljap.	Dolop	
18 Reede	Luukase pööw	Külmad ilmad.
19 Laup.	Lutsius	
20. p. p. 3. a. J. p. — Pulma riidest. Mat. 22, 1—14.		
**20 Pühap.	Luteruse õige usu üleswõtm. p.	
21 Esmasp.	Ursel	2, 44' õõse.
*22 Teisip.	Kaasanip. Maarjap.	Wilud
23 Keisnäd.	Sewerin	udused
24 Neljap.	Saalome	ilmad.
25 Reede	Krispin	
26 Laup.	Umandus	
21. p. p. 3. a. J. p. — Kuninga-mehe poest. Joann. 4, 47—54.		
27 Pühap.	Kapitolin	6, 1' õht.
28 Esmasp.	Siimon Juudas	Selge.
29 Teisip.	Hels	
30 Keisnäd.	Upsalon	Õhtu tuul.
31 Neljap.	Wolhwang	

1. Oktobril tõuseb päike: k. 6, 34 m. läh. alla: k. 4, 57 m.
 11. — — — 6, 56 — — — 4, 30 —
 21. — — — 7, 21 — — — 4, 5 —

Nädalad ja nädala pööwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1 Reede	Pühade pööw	Udused
2 Laup.	Hingede pööw	ilmad.

22. p. p. 3. a. J. P. — Kavalast sulaseft. Mat. 18, 23—35.

3 Pühap.	Tiileman	☉ 5, 41' õht. Selge ja lume sadu.
4 Esmasp.	Otto	
5 Teisip.	Lotta	
6 Keisnäd.	Leonard	
7 Neljap.	Enno	
8 Reede	Wirts	
9 Laup.	Teodor	

23. p. p. 3. a. J. P. — Kohtu rahast. Mat. 22, 15—22.

10 Pühap.	Martin Luter	☉ 7, 19' õht. ilmad.
11 Esmasp.	Martin piiskop	
12 Teisip.	Joona	
13 Keisnäd.	Eugen	
14 Neljap.	Wiidrit	
15 Reede	Leopold	

16 Laup. | Dtomar

24 p. p. 3. a. J. P. — Jairi türest. Mat. 9, 18—26.

17 Pühap.	Huugo	Bihma sadu.
18 Esmasp.	Esa	
19 Teisip.	Elisabet	☉ 12, 44' p. l.
20 Keisnäd.	Namos	
*21 Neljap.	Maaria ohw. pööw	Kanged tuuled.
22 Reede	Kristina	
23 Laup.	Eleonora	

25 p. p. Kolmaino p. Jerusalema ärrarihmiseft. Mat. 24, 15—28.

**24 Pühap.	Joosias	Sula ilm.
	Saruute pööw	
25 Esmasp.	Katrina pööw	Paras tal-
26 Teisip.	Konrad	
27 Keisnäd.	Paabo	wine ilm.
28 Neljap.	Künter	
29 Reede	Ewart	☉ 8, 25' om.
30 Laup.	Andrese pööw	

1. Novembrii kouseb päike: E. 7, 47 m., läh. alla: E. 3, 41 m.

11. — — — — — 8, 9 — — — — — 3, 23 —

12. — — — — — 8, 29 — — — — — 3, 10 —

Lühem talve pääw meil kääs,
 Nasta lõpus filma ees.
 Hing! kas oled unustand,
 Kes igawest sull' elu ann'd?

Nädalad ja nädala pääwad.	Nimed.	Kuu ja ilma muudmised.
1. Kristuse tulem. p. — Kristuse sissetulmisest.		Mat. 21, 1—9.
1 Pühap.	Karend	Selge.
2 Esmasp.	Kärsna	Pilwised
3 Teisip.	Koola	☉ 12, 48' p. l.
4 Keisnäd.	Parba	
5 Neljap.	Sabina	ilmad.
*6 Reede	Rigula p. Trooni	
7 Laup.	Anton pär. nime p.	
2. Kr. tulem. p. — Wiimse pääwa tähtedest.		Luk. 21, 25—36.
8 Pühap.	Maaria saam. p.	Segane.
9 Esmasp.	Juhum	Wäiklik pilwine
10 Teisip.	Juudit	☉ 8, 23' om.
11 Keisnäd.	Woldemar	
12 Neljap.	Tiili	ilm.
13 Reede	Luutsija	
14 Laup.	Nikastiis	

3. Kristuse tulem. p. — Joannes wangi-tornis: Mat. 11, 2—10.

15 Pühap. | Johanna

16 Esmasp.	Albina	Paras
17 Teisip.	Hinno	☉ 11, 20' ööfe. (4. Kwatember.)
18 Keisnäd.	Kristow	
19 Neljap.	Lot	
20 Reede	Abraham	talwine ilm
21 Laup.	Tooma pääw	ja palju lund.
4. Kristuse tulem. p. — Joannese tunnistus.		Joann. 1, 19—28.
22 Pühap.	Peata	Selge
23 Esmasp.	Tohwer	taewas ja
24 Teisip.	Adam, Gewa	☉ 2, 34' ööfe.
*25 Keisnäd.	1. Jõulo p.	fange
*26 Neljap.	2. Jõulo p.	
*27 Reede	Gwang. Joann.	
28 Laup.	Süüta laste pääw	
Pühap. p. Jõulo p. Siimeon ja Hanna.		Luk. 2, 33—40.
29 Pühap.	Noa	fülm.
30 Esap.	Laawet	
31 Teisip.	Silwester.	

1. Deetsembril tõuseb päike: k. 8, 44 m., läh. alla: k. 3, 5 m.
 11. — — — — 8, 51 — — — — 3, 6 —
 21. — — — — 8, 52 — — — — 3, 18 —

Kroonupühad,

mis kiriku seaduse järel Maa-kirikutes tulewad pühitseb.

- 1) Jüri-kuu 17. pääwal. Suure Keisri Herra ja kõige Wene-riigi Wallitseja Aleksandri Nikolajewitsi sünd. p.
- 2) Jüri-kuu 23. pääwal. Kese Keiserina Aleksandra Weodorowna nime pääw.
- 3) Cina-kuu 1. pääwal. Kese Keiserina Aleksandra Weodorowna sündimise pääw.
- 4) Cina-kuu 22. pääwal. Meie Keiserina Maria Aleksandrowna nime pääw.
- 5) Cina-kuu 27. pääwal. Meie Keiserina Maria Aleksandrowna sündimise pääw.
- 6) Teikuse-kuu 26. pääwal. Meie Keisri Herra Aleksandri Nikolajewitsi kroonimise pääw.
- 7) Teikuse-kuu 30. pääwal. Meie Keisri Herra Aleksandri Nikolajewitsi nime pääw.
- 8) Mihkli-kuu 8. pääwal. Surewürsti ja Troonipärija Nikolai Aleksandrowitsi sündimise pääw.
- 9) Jüli-kuu 6. pääwal. Suurewürsti ja Troonipärija Nikolai Aleksandrowitsi nime pääw.

Meie suure Wene-Keisri suguwõsa.

Aleksander II. Nikolajewits, kõige Weneriigi Ülemwalitseja ja Keiser, ka Põhla-maa Kuningas, on sündinud 17. Aprillil 1818, saab 39 aastat wanaks.

Maaria Aleksandrowna, Keiserina, Hesseni Suurehertsogi tütar, sünd. 27. Jul. 1824, saab 33 aast. wan.

Nende lapsed:

1. Nikolai Aleksandrowits, Suurwürst ja Weneriigi auustärje pärija, sünd. 8. Septbr. 1843.
2. Aleksander Aleksandrowits, Suurwürst, sünd. 26. Weebr. 1845.
3. Wladimir Aleksandrowits, Suurwürst, sünd. 10. Aprillil 1847.
4. Aleksei Aleksandrowits, Suurwürst, sünd. 2. Jaanuaril 1850.
5. Maria Aleksandrowna, Suurwürstina, s. 5. Okt. 1853

Õnna kadunu suure Keisri Nikolai I. leff Aleksandra Weodorowna, Keisri ema, õnna Preisi kun. Wridr. Wilh. III. tütar, on sünd. 1. Juulil 1798, saab 59 aastat wanaks.

Tema lapsed:

- a) Konstantin Nikolajewits, Suurwürst, sündinud 9. Septembril 1827. Tema abikaasa: Aleksandra Jossowna, Suurwürstina, Sassen-Altenburgi Hertsogi tütar, sündinud 26. Juunil 1830.

Nende lapsed:

- 1) Nikolai Konstantinowits, Suurwürst, on sündinud 2. Webruaril 1850. 2) Olga Konstantinowna, Suurwürstina, sündinud 22. Augustil 1851. 3) Wera Konstantinowna, Suurwürstina, sünd. 4. Webruaril 1854.
- b) Nikolai Nikolajewits, Suurwürst, sünd. 27. Juul. 1831. Tema abikaasa: Aleksandra Petrowna, Suurwürsti Proua, Holstein-Oldenburgi Prints tütar, sündinud 2. Juunil 1838.
- c) Mihail Nikolajewits, Suurwürst, s. 13. Oktob. 1832.
- d) Maaria Nikolajewna, Suurwürstina, Hertsogi Maksimiliani Reichtenbergi leff, sünd. 6. Augustil 1819.

Tema lapsed:

- 1) Nikolai Maksimilianowits Romanowski, Keiserl. Prints, sünd. 23. Juulil 1843. 2) Eugén Maksimilianowits Romanowski, Keis. Prints, sünd. 27. Jan. 1847. 3) Sergei Maksimilianowits Romanowski, Keis. Prints, sünd. 8. Deets. 1849. 4) Georg Maksimilianowits Romanowski, Keiserl. Prints, sünd. 17. Weebr. 1852. 5) Maaria Maksimilianowna Romanowska, Keiserlik Printses, sünd. 4. Oktobr. 1841. 6) Eugénia Maksimilianowna Romanowska, Keis. Printses, sünd. 20. Märtsil 1845.
- e) Olga Nikolajewna, Suurwürstina, sündinu 30. Augustil 1822. Laulatud Württembergi kuningriigi pärisega Prints Kaarl Wridrik Aleksandriga, sündinud 22. Webruaril 1825.

Reisri tädid:

Maaria Pawlowna, Suurwürostina, Saksen-Weimari maa walitseja Kaarl Wridriki leß, sünd. 4. Weebr. 1786.

Anna Pawlowna, Suurwürostina, Hollandi Kuninga Wilhelmi II. leß, sünd. 7. Jan. 1795.

Ensa Suurwürosti Mihael Pawlowitsi leß Helena Pawlowna, Suurwürostina, Württembergi Hertfogi tütar, en sündinud 28. Deetsemb. 1806.

Tema tütar: Kattarina Mihailowna, Suurwürostina, sünd. 16. Augustil 1827; laulati 4. Weebruari 1851 Meßenburg-Streeßi herzogi Georgi abikaasaks, sünd. 30. Deetsembri 1823.

Laada-pidamise pääwad.

Januari: kuul. 7mal: Rijas 3 p. Tartus suur saksa laat 3 näd. 7 funni 9mal: Wõru linna-laat. 25 funni 30mal: Wolmeris lina-laat. Künla kuul. 2sel: Walgas ja Willandis suur saksa laat 8 p., ja Wõru-linnas kõigesugu kauba ja hobuse laat 1 p. 4 ja 5mal: Tartus lina-laat. 15 ja 16mal: Wõnnu-linnas lina-laat. 15 funni 17mal: Willandis lina-laat. 22sel: Wõru-linnas suur saksa laat 8 päwa. 27 ja 28mal: Lemsali linnas lina-laat.

Lehe: kuul. 9mal: Rigola laat, Wööbsus.

Jaani: kuul. 11mal Wõnnu-linnas 7 p. 23mal: Jaani laat, Willandis 2 päwa. 26mal: Wõru-linnas weisse-laat ja 27mal: Walgas. 29mal: Peetri laat, Tartus ja Tarwastu mõisas.

Eina: kuul. 2el: Karfimõis. 20: Pernus saksa laat, 3 n. ja Rijas willa-laat 3 p. 26: Wolmeris.

Peikuse: kuul. 10mal: Walgas. 15mal: Helme mõis. 2 p. 24mal Louritse laat, Meoselats mõisas.

27mal: Wastsemõisas, ligi Willandi linna.

29mal: Kilinga mõisas, Saarde kihelkonnas.

Mihkli: kuul. 2el: Abja mõisas, Halliste kihelkonnas, 2 p. 4mal ja 5mal: Sindi mõisas ja Rāpina. 6mal: Taakerbera mõisas, Helme kihelkonnas. 8mal: Kastna mõisas, Lõstama kihelkonnas, ka Põlwe ja Rõuge kiriku juures, ja Tartus. 10mal: Mõnniste mõisas ja Oldre mõisas. 13mal: Perawere mõisas, Jakobi kihelkonnas. 14mal: Wana-Ants mõisas, Kraawi kõrtsi juures, 2 päwa. 15mal: Põltsamaal, 2 p. 16mal Kirepi kõrtsi juures. 18mal: Audru mõisas. 20 ja 21el: Wändra mõisas, 2 p. 21el: Sanna mõisas, Rõuge kihelk. 24mal: Mihkli laat, Willandis ja Wõru-linnas, 2 p. 29mal: Mihkli laat, Tartus ja Walgas, 2 p., ja Kawanurme laat, Wastselinnas, 2 p.

Wiina: kuul. 1sel: Kuresaare linnas, 3 p. 6mal: Luutsnifi mõis., Rõuge kihelk. ja Tarwastu mõis. 7 funni 9mal: Wõru-linnas lina-laat. 9 ja 10mal: Lemsali linnas lina-laat. 10mal: Kāo mõisas, Pülistwere kih. 15mal: Lustiwere mõisas ja Drifu mõisa kõrtsi juures.

Talwe: kuul. 1sel: Tartus lina-laat. 10mal: Mustwee-külas, Tõrma kihelk., Peipsi rannas. 10 ja 11mal: Wõru-linnas weisse-laat. 20mal: Walga linnas lina laat. 25 funni 27mal: Willandis ja Wolmeris lina-laat.

Jõulo: kuul. 5mal Põraweres, Jakobi kihelk., lina-laat. 6mal: Wööbsus, Rāpina kihelkonnas. 10 ja 11mal: Wõnnu-linnas lina-laat. 27mal: Walgas, suur saksa laat, 2 päwa.

Gesti = maa Kubernemangus.

Januari kuul. 7mal ja 8mal: Ortikal. 10mal ja 11mal: Haapsalus. 17mal ja 18mal: Koloweres. 19mal: Raplas. 27mal ja 28mal: Rakweres.
 Künla = kuul. 2el ja 3mal: Valdisiis. 5mal: Paides. 26mal: Pihulas. 3 p.
 Jaani = kuul. 16mal ja 17mal: Rakweres. 20mast kuu ot-
 sani: Tallinnas. 25mal: Paides.
 Mikli = kuul. 10mal ja 11mal: Paides. 14mal ja 15mal: Haapsalus. 21el ja 22el: Valdisiis. 24mal: Pihulas. 24 ja 25 mal: Jõhvis. 26, 27 ja 28mal: Tallinnas. 29mal: Rakweres. 29mal ja weel 2 pääwa: Reblaste mõisas ja Keila kiriku juures.
 Wiina = kuul. 4mal: Raplas. 7mal: Jõeletmes.
 Jülo = kuul. 16mal: Märjama kiriku juures. 19mal ja 20mal: Reblaste mõisas, lina müümise laad.

Linna = wahed.

Tartust on	wersta.	Tartust on	wersta.
Narwa	186½	Warsfawi	940
Peterburri	324	Arhangelski, Peterburi f.	1425
Tallina, Põltsama kaudo	186	Rasani, Pihkwa kaudo	1646
Wassa	82	Moskwa, Peterb. kaudo	998
Wolmeri	132	Nischni-Nowgorodi	1784
Riga	240	Risewi, Pihkwa kaudo	1124
Perno, Helmemõisa f.	180	Harkowi, Pihkwa kaudo	1380
Willandi, Rõngo kaudo	99	Hersoni, Pihkwa kaudo	1666
Wõrru linna	65	Odesa, Pihkwa kaudo	2000
Petseri	109	Simmeropoli	2884
Pihkwa	165	Saratowi, Pihkwa f.	1775
Mitawi, Riisa kaudo	278½	Asirafani	2262
Pihaui	465	Tihwliissi, Pihkwa f.	2681
Tauroggeni	453½	Woronesi, Pihkwa f.	1575

Kigimailt ja kangelalt.

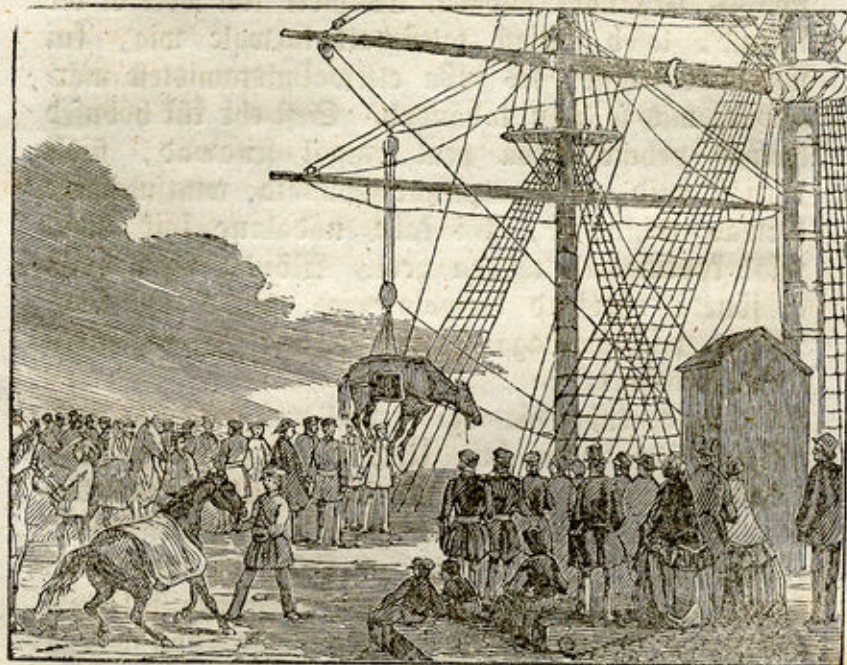
Wiimse sõa jälgilt nopitud.

Õnneline rahu-aeg, mis ligi poolteist sada aastat wägewa Wene walitsuse all meie maakest — kui ema lapsotest kätkis — kiigutanud, kipus wiimsil mööda läinud aastail lõpema; sõa käre ja werine mõllamine rändasiwad meie ligimail; waenu laewu wõis kõrgelt kaldalt merepinnal näha, nende suurü-
 fide mürinad sagedast kuulda; ranna rahwas kartis igapäaw nende pealetükimist. Mõningad waenlase laewamehed olid soolas, puie ja muud tühja kauba paa-
 difesi merel kimbutanud, üksford — wõib olla ehk kogemata — Malla wäljal tütarlapse surmawa kuu-
 lidega ahwardanud, se läbi õnnetust sünnitand. Meie põhja poolsed raea-naabrid, Soomlased, olid nendega enam kimpus, pidid tükalte werist mängi ja tulewiisa
 kurna kannatama, aga — tänu Jumalalle ja auus-
 tust wahwa Soomlastele! kes elust hoolimata wah-
 wast waenlaste wasta hakasid, nõnda et need, kes forra Soome wemmalt maitfend, enam ei usaldanud
 senna tagasi tulla. Kiitust ja tänu meie suure Reis-
 rile! kes iga lohta tugewa warju ette laskis teha, mis meid hädakimbutusest peastis.

Suurem sõawiletsus juhtus meist kangel, lõune-
 poolfel Weneriigi raeal, Musta mere ääres, kuhu

wahwa mehi mitmest rahwa sugust paljogi põrmu põue langes. Pisukeseks neist surnutest tuleb seda hulka arvata, mis surmawad sõariistad hukasid, palju suurem osa waenlase wäge leidis otsa tõbede kurnal, toidu kassinusel ja talwe külma näpistusel. Tuba kangel mere teel, weel enne kui Turgi randa jõudsid, langes raske tõbede nuhtlus sõalaste kaela kui Tumala wits. Kui iljemine Wara linna alla ja muide paiku laewult sõawäge paksust fogus, tegi ägaw päikese palaw, joogiwee puudus ja harimata wõeras koht omalt poolt rahwale kahju; kuri foolera, tõbi wenis pääw pääwalt laiemalle, sõawää ridasi õhendates. Wanemad, karastatud ja mitme wõera maade tuule õhuga äraharinud sõamehed pidasid tugewamast wasta, senni kui kodund tulnud nooremaid mehi, kes tännini weel mingi häda kitsikud ei olnud kannatanud, surm kui lademeid maha niitis ja hulga kaupa mulda wiis, enne kui nende film lahingi wälja ja waenlase warju weel eemalt näha saanud. Sellepärast siis Prantsuse Keiser, kui sõameeste nurisemisest sõnumid saanud, Inglismaa walitsusega salanduu pidades, mõtets wõttis, Wara linnast sõawäge mere kaudo Krimmi poolsaarele, Musta mere randa, läkitada, kus loota wõis wahwa Wenewääga rammukatsumist alustada; ja kui asi mõeldud korral sigineks, nimetut maakohhta oma woli alla saada. Aga ühel kõrgemal walitsejal, kes kuningate nõuupidamistest suuremat lugu ei pea kui meiesuguste ettearwast, olid teistwiisi mõtet, kuida alamal kuulda saame.

Hulga sõawää laewale saatmine ei ole mite üks naljaline kerge asi, sest enne kui kolmkümmend ja nelikümmend tuhat meest, kõige oma moona ja trossiga laewade peale saab paigutatud, kulub wähämalt paar nädalad aega. Salawää laewale saatmine on pisukeseks toimetuseks selle wasta arvata, mis hobusewägi tüli ja aawuimist teeb, kus hobune hobuse järgil üks aawalt sadama sillalt laewale wiakse, kus neid ühe kõrge masti külge finnitatud winnaga sillalt ülesse winnatakse, iljemine jälle laewa põhja alla lastakse. Kaks tugewad wööd jookswad hobuse koha

ümber, seljapool wõõs raud rõngad, kuhu winna kõie otsa finni sõlmitakse. Kes seda ial oma filmaga näinud, kui palju peru ja tuliseverelisi ratsahobusi ühes ainukeses rügemendis on, se wõib hõlpsalt arvata, et niisuguste loomade laewale wiimine nalja asi ei ole, waid inimestele palju risti teeb, ja et saatjatel meestel muhkude ja muljumise wigade puudust ei wõi olla. Laewa rahwale nii hästi, kui sõameestele peame kiituseks kuulutama, kuida nemad, muljumistest ja walusast muhkudest lugupidamata, rõõmsal meelel ja tüdimata igaüks oma kohut täitsid. — Üks noor hobune, kes mere teel weel ei ole käinud, lasseb ennast taltsimalt laewale wia, kui wanemad elajad, kes juba ettewalmistamistest märkawad, mis se lugu tähändab. Sest ehk kül hobused laewas pehme liiwa peal paigal seisawad, siiski furnab neid nädala pikune õpimata wintsutamine laewas rohke mine, kui kahe nädalane käik omal jalal koorma all taheda peal. Nõnda peru hoost ei jõueta mitokord laewale wies muido tallitseda, kui et pää waibaga finni katetaks ja sõgesilmil laewale toimetaks.

Kohja, kuhu sõawägi laewul pidi minema, peeti esiotfalt üsna salamahiti. Ülemad Prantsuse ja Ingliswäe päälifud ei teadnud laewadelle minnes teekäigist pikemad otsust, kui nende alamad. Wast kõrgel merel, nõnda finnitakse käss, oli neil luba, kaasa antud teejuhi kirjasi pitseriide wangist lahtistada, mis pikemat otsust pidid andma: kuhu minna

ja mis seal ettewõta. Kawal salawus oli sellepärast, et Wene wäe ülemad mingi märku ei saaks, kust poolt waeno rahewilw kõige esiteks nende kaela langeks. Merel saiwad päälifud käsku, Krimmi poolsaarele kuskilt kohalt tungida, kust ettearwamiste mööda asi kõige hõlpsamalt wõimalik näitaks.

Meie kindel mereäärine linn Sewastopol, Musta mere kaldal, oli, nõnda kui Tallinn, Kroonstadt ja Sweaborg Soome maal, rohkest suurtüki dega ja tulepombi müüsi ridega seest ja wäljaspoolt täidetud, mispärast waenlaste laewadel himu ei olnud, linnaga ligemalt tutwustada. Niisugune tuline Wene sool — laewa saba peale raputatud — teeb laewa taltsimaks, kui meie leiwatõrwaline sool linnu, keda pihuga peab wõima finni wõtta. Ükskord Wiru linnud ei lasknud mind noorel põlwele ligidalle, muido oleksin ehk püüdi wist katsunud; aga kui lugeja kuskilt julgemaid lindu peaks leidma, palun katsetüki waewaks wõtta ja asja otsust mulle kuulutada, et tulewal aastal teistele wõiksin teada anda: kas õpetus tõsi ehk wale on.

Gipatoria, üks weike linnake Musta mere kaldal, kus sel korral wäga wäha Wene wäge warjuseks, oli kuuwikul miniko kohaks walitsetud. Warem kui meie wägi waenlaste pealekipumist wõimalikuks arwanud, langes äkitselt Prantsuse ja Englase wäge, nende seletsis ka Turklasi, otsekui paks sääse parw ladusal kewadisel õhtul, kaldale. Senni kui hobu- ja jala wäge laewult randa tallitati, seisis tulewirts

hädaga täidetud waenlaste sõjalaewad, enamiste sõit auruga aetawad, ridas kalda ligidal, kust nende suurtükide kuulid ja tulega täidetud pombid kaugele randa ulatasid ja mõne wahwa mehe meie sõawäast murule sirutasid. Ei olnud weikes linnakeses üht ainst nii jämeda kuulikandjat suurtüki, kelle laeng laewadeni oleks ulatanud. Weel vähäm wõis neist weikest suurtükidest abi loota, mis ratsulõitew artilleri wägi ratastel oma kaasas weab. Need ei jõua jämedama linna-wallide ja laewa suurtükide wasta midagi. Eest seda mõõda, kuida suurtük püssi-rohtu ja kuuliraskust tarwitab, jookseb ka tema laenge määr, mõnikord penikoorma kaugusele.

Wenewaa ülempäälis tundis filmapilgult, kuida tema pijske wäähulk peretä waenlase wasta midagi ei mõnunud, weel vähäm nende kaldale tulikut jõudis ärakeelata, sellepärast wõtis kawal mees nõuaks, sõawäega rannast kaugele maa poole taganeda, kuhu laewade suurtükid ei ulatanud. Seal lootis ta lähämal seiswad wäge lisaks koguda ja aegamööda waenlastele hambaid näidata. Enne taganemist laskis ta sõit eest ärahäwitada, mis kaasa ei wõinud wõtta ja kellest waenlastele kasu oleks wõinud sigineda. Nõnda sütitati magasid ja moonaid minnes põlema, häwitati laewud ja wee-allikad ära, et waenlased keelekastet ei leiaks. Ligimail külades asuw rahwas põgenes igas kohas kiirest sõapakk, ja mõni peremees pani oma kääga tulekuke kattuksele laulma, et waenlased tema palehigis korjatud warast midagi tulu

ei pidand saama. See läbi ei leidnud waenlased iljemine ei rahwast ega moonat kuskil ees, waid pidid selle turwul elu ülespidama, mis laewul Wara linna kaasa oli wõetud, ja kui palju nemad sest hobuse ja enda koormal dasti jõudsid wedada. Waenlaste ülemad päälidud mõistsid sedamaid, et kui meelega nälja hädasse ei tahaks langeda, nende tee üksnes merekaasat mõõda wõimalik oli, kus laewad neile kui lüpsilehmad igal filmapilgul moonat, sõawara ja muud tarbliku lisaks wõisid anda, nõnda kui kogemata hädapaksusel Wenelaste wasta tugi jagada. — Seda tarkust oli juba suur Prantsuse keiser Napoleon I. õpetanud, kes wäga kawal ja wahwa sõapäälis oli, ehk ta küll ükskord ise andeksandmata selle õpetuse wasta elsis, kui ta 1812 põhjato wäähulgaga Moskwa linna peale tungis, seläbi iljemine oma kuulsa sõawäe Wenemaa lumehangedesse matis ja wiimaks riigiwalitsuse kantas. — Seal oli jälle ühe kõrgema sõrm awalikult nähtaw, kes maa-ilmata wägewatele raelette tehes ütles: „nii pikale, aga ei mitte kaugele!“

Meie wägi taganes wäga korraliste sam sammult waenlaste eest, ja et nemad kuskil teed ei saaks eeswidi takistama, sellepärast jätetati kasakaid ja muud kergemad hobuwäge niipaljo seljawarjaks järele, kui tarwis oli, waenlaste teel kiusata. Suurem wäe osa tahtis, kuida ülemal nimetasin, lisa korjata ja mõnusat lahingi paika otsida, kust wastahakamine wõimalik näitaks.

Wene kasakate kiirus ja julgus on maa-ilmata

wäga kuulsaks tõusnud, ega ole mõnda maade rahwal kuskil koledama hirmutawa tonti, kui Wene kassaka nimi, ehk küll meie kassakad rahu ael wäga wagasel kombel kodu omas külades elawad. Ka uhke Prantsuse ja Inglis sõdawägi pidi nüüd hädaohmel karded kassakatega tutwustama. Mitu suurtugu rahwa poega oleks ennemine ühe kauni osa omast warast ära kaudanud, kui tal võimalik oleks olnud, se läbi kassakate ligemast sõbrusest ennast peasta. Meie kassakad tegid ka siin oma kardetawa kuulsa nimele auu; kui palumata mõrad olid nad igaskohas war-malt platsis, kus midagi ripakille oli jäänud. Nõnda ärritasid nemad mõne korra waenlast otsekui nalja pärast, aga enne kui waenlased neile wastapanemist jõudsid tallitada, olid kassakad kui lendawad linnud nende silmast kadunud. Ühes kohas võtsid nemad waenlaste kääst moonakoormaid, sõawara ja muud ripakille jäänud asju; teises paigas jälle mõne tropikese mehi ja hobusid wangi, mis kogemata teistest eemale wiibinud, ehk natuke teelt olid efsinud. Kust nad nii kiirest wälja tuliwad, ehk kuhu nad ühekorraga jälle wauksid: se näitas mõnele kui mõistatus. Warem kui waltwul waenlaste film kuskilt hädaohu nägi, olid lennukad hobulinnud äkitselt nende kallal, otsekui üks tuulest mahapuistatud erilase pesa. Kassakad võtsid moonakoormad meestega seltsis wangi, ja paari filmapilgu pärast oli koht jälle kui pühitud. Waenlastel oleks ees ja taga filmi pidand olema, aga ei tea, kas siiski kassakate küüfist igakord oleks wõinud peasta.

Mõne päewa pärast oli Wene wägi natuke lisa toeks saanud, ka Alma jõe ligidal kauni mõnusa koha leidnud, kus wastahakamine võimalik näitis. Siin sütis siis Smal Mihkli kuu pääwal 1854 esimene werine lahing põlema.

Aasta-saeab, võib olla ehk aasta-tuhanded olid Alma jõe laened rahulikult waikste mägede ja kaljulistele künkaste keskelt teed uurides kõrge kallaste wahel mere poole woolanud, ilma et suurem osa õpetud meestest ja wirgud seitungi lugejad jõe nime korra oleksid kuulnud. Kahetsamal Mihkli kuul tõusnud sõamässamine pidi nüüd jõe nime kuulsaks tegema ja igaweseks mälestuseks werise kirjatahtedega aeraamatuse ülespanema, sest nimetud pääwa werine surmatöö nimetati „Alma lahingiks.“

Mõlemilt poolt, niihästi pealetungijatest kui wastapanejatest, ilmus sel pääwal wäga palju wahwust, külma werelist aru ja surma põlgust, et seda imeks tuleb panna. Nende mehekomblikud teud oleks küll parema asja wäärt olnud kui selle, mis pärast neid siin tehti, kus tühi uhkus ja tõrkus filmapilgul hulgaristilastel meele nõnda olid äraseganud, et neil seda mahti ei olnud meeletuletada, kuida awaldatud wahwus kõrgemat wõidupalka ei wõinud anda: kui ristiusu pärist waenlast — Turklasi — kangelaks teha. Selle asemel, et igamehe kohus oleks olnud, wana fihwtise mao pääd maharõhuda, püüti wägise tema kaela kangustada ja hambaid teritada. — Meie suur Wene Keiser oli oma truui alamatega üksnes selle,

pärast mõnda tupest tõmmanud, et üks suur osa Turgiriigis asuwaid ristlasi Turklaste raske raudpiitsa all ohkis. Waata imet! — kaks kuulust ristlase riiki Giro pas — Prantsus ja Inglise — läksid Turgile abiks!

Kui mitu tuhat neist, kes lahingi pääwa hommikul löidu piirel päikese tõusu lähelt olid teretanud, ei pidand ohtul päikese weeru mite enam nägema. — Aga kui palju teisi tuhandeid hoigas murul maas oma were sees, mõnel kääb ja jalad suurtüki kuulidest puruks murtud, ehk küllest äratatketud, teisi hulga-kaupa mitmes ja mitmes kohas rohkest werisi haawasi wahwa töö mälestuseks kandes — ja enamiste kõik abita ja troostita, kange walu ja janu piinas, kus leidagi ei olnud, kes nende kuiwaks põlenud keeled weepiisaga oleks karastanud, weel vähäm enam halastust neile näitnud. Siiski nägi üks film öö-pimedusel nende häda, ja kuulis üks kõrw nende kaebamise ohkamisi, lastis heldest ohtu wilu ja kaste niiskust karastuseks nende peale auurada, mis mõnele ehk filmapilguks und filmile ja minestust walu kustumuseks sünnitas.

Ehk kül wiimaks, kui öö-pime werist määsamiist lõpetanud, waenlased lahingi wäljale jäiwad ja Wene-wägi nende eest taganes, siiski ei tohtind nemad enda wõitu mingiks arwata, kui oma surnuwirnade peale waatasid, ehk sõda tööle kõlwatumaks tehtud haawatud wendade tuhandete peale filmad tõsisid, kes igalt poolt abi palusid ja kus igaskohas aitajaid kasi puudus. Nemad tunnistasid iljemine ise, et Alma lahingi

gis ligi üheksa tuhat meest raskest haawatud ja kahewõrra rohkem surma sängi langenud; sest kolmkümmend tuhat meest oli se ainuke pääw nende sõawäge kahandanud. — Ei tohi ka mite Wene wää kahju siin pisukeseks arwata, kui meeletuletame, kuida palju perekam waenlane kahelt poolt meie wahwa sõawäa peale rõhus, rohke wää hulgaga maa, ja suurtüki kuulidega ja tulepombidega mere poolt. Umbarwates oli ligi kahewõrra waenlasi rohkem kui meie wäge Alma lahingis määsamas.

Weel kaks pääwa pärast lahingid, kirjutab üks mees, kes lugu oma filmaga näinud, leiti — surnuid koka kogudes — palju haawatud inimesi elusalt surnute hulgast, ja püüti neile hädalistele — küsimata: kas sõber ehk waenlane? — armu ja abi näidata, niipikalt kui jõud ulatas. — Ühte ainukeset kalmu mateti tuhat-kakssada-kolmkümmend surnud. Jäägo nimetamata teised weikemad, mis ehk aga sadade ja tosinade kaupa surnuid oma rüppe sängitasid.

Ennelikuks tuleb rahulist puhkajate põlwe põrmu wilus, emalikus kaigus nende wasta kiita, kes raskest haawatud pääwa ja kaks ilma abita walu, nälja ja janu piinal werisel murul hoigasid, enne kui peastjaid leidsid. Enamist kõik raskemast haawatud sõamehed waenlaste wääst wiidi laewade peale, mis neid üle mere Turgi maale wetasid, kus nende laatsaretid olid. Aga enne kui laewad senna jõudsid, lõpetasid palju haawatude hulgast juba merel oma waewa; teistel läksid haawad palawaga hukka, enne

fui kaldale ja sealt laatsarettidesse jõudsid. Eht kül mitu suurt hoonet, kus mõnes sadande kaupa sängisti sees, haawatud sõameeste wastawõtmiseks walmis, tatud oli, siiski läks ruum kitsaks, et wõimalik ei olnud, siin kõiki korraliste sängitada. Laatsarettides furi igapääw kümme saeast, — seda mööda wõib hõlpsalt wälja arwata, kui palju aega mööda neist toibuma hakas.

Oleks se esimene lahingipääw wähama werega oma jälgi tunnistanud, kes teab, mis kahju siis meie wäale ja Sewastopoli linnale oleks wõinud tulla. Waenlased oleksid meie pisukest hulka, kui hundi kari lammast, enda ees kihutanud, siis maa ja mere poolt ühtlase linna peale tunginud ja linna tormiga wõtnud, kus sel puhul wäga pisut sõawäge wastapanejaks sees ja weel wäham kindluse warju ümber oli. Aga wäsimuse puhkamine, sõariistade kohendamine, furnute matmine, haawatude rawitsemine ja laewule saatmine, nõnda kui mitmed muud tallitused, wiivitaksid neil wäga palju aega. Selle pärast ei wõinud nemad filmapilgulisest kasust midagi pikemat tulu saada, waid pidid tagajärel waatama, kuida pisuke Wene wäa seltsile nende kääst peasis. Kui nad wiimaks kahe nädala pärast teele jõudsid, oli meie wäa ülempäälil wahe aeal mahti leidnud, sõawäge Sewastopoli linna müüride taha warjule wia, pealegi weel wäge igalt poolt lisaks juure tallitada, moona ja muud tarwitusi koko korjata ja linna kindlust igapidi kaswatada. Linna ümber üleswi-

satud warjufantsid, mis suurüfidega ja pombi müüs, ritega kindlaks tehti, andsid nüüd, kui terawofaline rõngas koera kaelas, linnale tuge, nõnda et ham mustaja ennemine suud weristas, kui kõri jõudis kägistada.

Kui waenlased iljemine Sewastopoli kaugelt silma saiwad, leidsid nad linna igalt poolt kindla ja rohkest sõawäge sees, mis nende wõitmise himu ühekorraga nõnda ärajahutas, et neil enam lusti ei olnud linna peale hakata. Nemad jätsid Sewastopoli paremat kät tee kõrwa ja läksid nii kaugelt linnast ümber mööda, et kantsidelle seatud suurüfide kuulid neisse ei wõinud puutuda. Siis kallasis jälle mere poole ja läksid weike Balaklawi linna alla, kus kaunis sadama paik sõalaewade ligituft wõimalikuks tegi. Seie lõiwad laagri ülesse ja jäiwad esiteks forteri.

Laagrile ehitati tugewad warjofantsid kindluseks ümber, weeti laewadelt palju suurüfisi seina, toodi enamist igapääw uut wäge Inglis, Prantsuse ja Türgimaalt, iljemine weel Sardinia maalt lisaks peale, ja kui kõik need toimetused walmis saanud, siis hakasiwad nemad wiimaks Sewastopoli ligemalle minema ja linna ümber piirama. Esiotsalt kaugelt tõmmatud rõngas pingutati aega mööda ifa koomalle ja samm sammult linna ligemalle koko. Se ei olnud kogonist kerge töö, sest warjufraawisi leigates, tuli ühe ja kahe jala sügawusel igaskohas kaljune põhi wasta, ega wõinud mehed muido warju

leida, kui suure liiwaga täidetud kottide taga, mis laewadega sadamasse ja sealt laagrisse weeti.

Siit kantsidelt on nemad rohkem aasta järestiku suurrüüride kuulisi ja tulepombi Sewastopoli linna peale kui rahet pillutanud, aga siiski ei jõudnud nad linna ära võtta, kust meie wahwad sõamehed niisamoti vöö ja pääwad wäsimata surmawaid kuulisi nende peale raputasid, — surma surmaga kätetasudes. Meie wää ülemate päälikutel tarkus ja sõameeste tüdimata wiiskus tegid Jumala abiga wõimalikuks, waenlaste alaliste tule keskelt linna pääw pääwalt tugewamaks ehitada; ega jõudnud ka waenlased maa poolt teed ial nõnda finni panna, et meie wägi rahwast ja moona lisaks ei oleks saanud. Ja kui nemad wiimaks raskest werewalamisel surnu kuhjade üle ronides ühe linna osa enda kätte said, kus palju kiwi kiwi peal enam ei olnud, siiski jäi kindel linna pesa kunni sõda lõpuni Wenelaste kätte.

Sest aegast saadik, kus aearamatute ülespanemised muiste põlwe aasta-tuhandete põuest sõnumid kuulutawad, ei ole tänase pääwani maa-ilmas veel kuskil seda nähtud ehk kuulnud, et ükski linn nii pikalt waenlaste tungi wasta seisnud, kui Sewastopol, Musta mere rannas. Üks tark mees on wälja arwanud, et Pantjuse keisri Napoleoni I. walitsuse aeg, kelle wägewad sõawäed enamiste koid maad läbi käinud ja palju kuulsaid lahingid wõitnud, neis lahingites ühtekokku arwatud niipaljo püsirohtu ja suurrüüri kuulisi ei ole kulutanud, kui Sewastopoli

linna häwitamiseks üksi äraraisati. Siin oli Jumala käsi linnale hoidjaks.

Ka waenlastele peame, õigust tehes, kiituseks kuulutama, et nemad kui mehina poead: nälga, suwe palawad, talwe külma, tõkede kurna ja palju muud waewasi tüdimata kannatanud, ja seal juures ial ära ei wäsinud õige sõamehe kohut igapidi täites, ega tegemata ei jätanud, mispärast neid kodund wälja oli saadetud. Sellepärast wõiwad emad iga koha oma poegade peale uhked olla, kes Sewastopoli linna all, olgo kas pealetungijad ehk wastapanekjad, elu päiwi lõpetanud, ehk kellele Jumal õnneks kinkinud, eluga sealt tagasi peasta. Nende wahwuse ja tüdimata wastapidaamise mälestus jääb kustumata aearamatutesse põlwest põlweni seisma, ja kui nende põrmust wõetud kehad juba ammugi põrmuks jälle pudenenud, jääb nende nimele auu, kui hiilgaw eha täht taewa sõrwa, alati paistma.

Nii kaua kui weel laulu-suusi
On wahwa tegu ülendamas,
Nii kaua kiitus' kuulutusi
Sewastopoli nimetamas:
Kus mehe poead wahwal töö!
Ei pääwal wäsinud ega töö!
Kes surma läks kui wõidumees,
Ei lõpend, — elab auu sees;
Sest tulew' põlwe rahwa sugu
Saab laial kiitma nende lugu.

Inglise sõawägi seisis penikoorma kaugusel sada-

maist laagris, Prantsuse wägi kaunis tüf kaugeimal, mispärast, kui sügise sadused ilmad tee pehmeks ja poriseks tegid, moona wedamine laagri ja sadama wahel pääw pääwalt ise raskemaks läks. Hobused tülpisid aega mööda porisel teel; suurem hulk neist, toidu puudusel juba kromiks läinud, ei jäksand enam koormaid wedada, waid lõpesid enamist teele. Laewad kandsid moona igalt poolt rohkest sadamasse koko, kus mitmest seal üleliiga oli, senni kui laagris kõigest libe puudus kätte tuli. Kellel hobune kest teel koorma ette mahalanges, se ladus nii palju kui jaksas oma selga, ja jätis koorma Jumala hooleks wahtida. Iljemine, kus hobused ita kasinamaks läksid ja need mis jalul, enam teele ei jõudnud minna, pidid mehed, kui nälga ei tahtnud surra, enamist kõik tarvitused oma seljas laagri kandma. Kui kõigil priske terwis kääs, kõht täis ja mõnus kätte leha ümber oleks olnud, siis poleks wist kellegile seitsme ja kümne werstane tee pääwalu teinud; aga siin näitas lugu igapidi teisite. Seläbi et haawatud ja haigeid palju laatsarettides oli, läks teenistus teistel wõga rängaks; nemad pidid ööd ja pääwad korda mööda laagri ümber wahil käima, wallisi ja kraawisi ümberringi tegema, lõhutud warjusi parandama, wähe wahel Wenelaste wasta sõdima, kes neile palju mahti ei annud. Urwast läks üks öö rahulist mööda. Wenelased tungisid pimeduse warjul enamist igal ööl Sewastopolist wälja, roomasid salamahhi kassid warbil ligemalle ja langesid siis äkitselt waenlaste

peale, kus kõik, mis neil ettejuhtus, puruks tehti. Sesuguse alalise ränga teenistuse iffes ei olnud meestel palju aega sadamast minna moona tooma. Ja siiski, nii wõimato se asi näitab, leiti igapääw hommikust õhtuni Prantsuse sõamehi laagri ja sadama wahel teel, raske koorma all pealegi rõõmsad ja naljakad. Tee ei olnud mitte kerge; seal lamas lõpend hobuste raipeid, lagund wanrite risu ja palju muud koli ja kraami sagedast hunniko kaupa, mis sõitjate ja jalameeste käiki mitmel kombel raskendasid.

Enam ellitatud Inglis sõamehed, kes tännine kui ema poevõlased kodu ahjupingil, lihawaagnate naabris istunud, sirutasid ka siin, kus teenistuse wolist natuke mahti saiwad, selile ehk külleli, kuda juhtus, leotes et toit — kui hiireke magaja kassi suhu — nende kätte jookseks. — Aga toidul ei elnud jalga, misga mõis tulla, ja wedoloojuste hulk sulas iga pääw pisemaks koko; wiimaks ei olnud meestel paremat nõuu, kui pidid tühja kõhu sunnitusel ise teele minema. Iljemine ehitati kül raudtallaline tee ja seati auurowanfrid tallade peale weerema, mis üks wäga mõnus ettewõtmine oli, aga kahjo! siin wäga iljaks jäi. Ehk kül auuro rammu meie päwil mitmeid imewärgi farnalisi tegusi toimetab, siiski ei olnud enam wõimalik neid sadasi jälle elusse tagasi kutsuda, mis enne seda otsa olid saanud. — Teine wiga tõusis sest, et Inglis sõawääl osawaid asjatallitajaid ei olnud, kes kui lugu kuskil etteseatud nõõrikriipsust wäha kõrwale jooksis, kohe oma pää

abiga asja joonele oleks oskand kohendada. Ehk küll Ingliseed muidu kõigesugustes uue targa tööde ettevõtmiseses väga osavad näitavad, siiski leitakse neil sagedasti seda meelemõistuse puudust, mis inimesel igapääwasel tallitamisel tarwis on. Meie Wene ja Prantsuse wägi oli selle poolt palju osavam. Mis pöörane Inglis tallituse walitsus mitmes tükis oli, sest saago siin aga üks tüfike räägitud. Sel aeal, kui sõameestel kõige kibe dam puudus jalawarju pärast kätte juhtus, seisis üks kingadega täidetud laew neli nädalad Balaklawi sadamas ja läks wiimaks sealt Werna linna kõige koormaga jälle tagasi, kui seda meest ei leidnud, kes kingi pidi wastawõtma. — Kodund saadetud moona ja tarwitusi oli mitmes tükis üle liigelt senna koko weetud, nõnda et kuli si sadade kaupa mere kaldal wirnas seisis, aga kui midagi kibe dast tarwis oli, siis ei teadnud kedagi, kust seda otsida. Sellepärast hallitas sadama ligi dal, ehk läks muidu palju asju nurja, kellest laagris kedagi kasu ei saanud.

Kui wana Pakkase poeg, talwe külm porise tee tahendanud ja kindla sillaga ületõmmanud, et meestel moona toomine hõlpsamaks läks, tõusis jälle teiselt poolt puudus, nii hästi mõnusa talweriide kui kindla pääwarju pärast. Laewad, mis talweriideid kodunt toonud, olid maru tuule hullamisel mere põhja koormaga tükis läinud, pealegi mõnda laewameest seltsis uputanud. — Waewalt leidsid mehed laagris nii palju põletamise tarwitusi, et tuld wõisid teha, koh-

metand näpude painutuseks. Suuremal hulgal ei olnud tuule ja külma wasta midagi urtsiko sarnalist warju, waid pidid rebase kombel koopaid maa sisse uuristama, kui warju tahtsid saada. Mullane, sõmerane ja sawine maapind fergitab sähärdust tööd, aga kus kui siin igas kohas kaljune põhi wasta tuleb, lähäb koopa kaewamine raskeks tööks. Mõnel oli hobose nahk, teisel paljas riide tüf koopa katuseks seatud; suurem osa wäge seisis talwe hakatusel suwistes, riidest tehtud telfides, mis waewalt wihma, aga ei ial tuule ega külma warju wõinud anda. Sagedasti kiskufid raske d tuulemarud telgid ja kospa katused meeste pealt ära ja wiisid neid kaugele.

Mõne nädala pärast tõiwad laewad Inglise maalt laudadest koko löödud urtsikuid senna, kus sees 20 meest aset wõisid wõtta, nõnda toodi ka kiwisüsi soenduse tarbeks ja huka läinud laewa koormate asemelle talweriideid ja willasid sukke.

Ka neist wiletustest ei tahtnud ma siin jutustada, weel vähäm sõa werewalamise tegusi pikemalt maalida, kellest omal aeal „Tallinna kodaniku sõbra delle kirjutud raamatukesed“ mõnda tähelpanemise wäärt tükifest juba awaldanud. Üht küsimist ei tohi ma mite jätta. Mikspärast, auulik „Tallinna kodanik!“ kes teie Soome ja Kuusalo ligemal elate kui mina, enast muidu edasiastuwa rahwa seltsimeheks tunnistate: — mikspärast olete oma jalga wana pöörase kirjakombe kammitasasse sidunud? — Kes oma parema tundmise wasta, üksnes pime-

date meele hääks, kolli kartes, kõi wana risu ja kōli raeatud kōoli teelt ei usalda ärakoristada, sellel ei ole veel tõst mehe julgust. "Tee aga mõnele hästi, hulga meelt mööda käik on alw." — Tõsi saab ika aega mööda igas kohas teed murdma. Meie, waimu priiskuses kosuw, Maa-rahwas saab üksford tõstrite kirjutamisest ja Kōli(!!) raamatu õpetusest lugupidamata tundma, et loodudkõmbline kirjutus üksnes elawa sõna jälgil käib. Mina ei eksi mite maa-keele sõna-elina wasta, kui ütlen: Miina tahab sügise mehele minna. Kui sina minu sule kirja ei usu, siis juhatan Siina-maalt sulle targema mehe ja lätitan sind sinna, kus tühja lori suule luf ettepanakse.

Lähme nüüd jälle teele tagasi. Mis mina wiimsest sõast lugejalle nimetada veel tahtsin, seda ei tohi siin mite ütlemata jätta. Ka koledal sõa aeal ja werisel lahingi wäljal wõib inimese sõber rõõmuga näha, kuda elawamaks läinud risti-ust igal maal rahwa kōmbeid on parandanud. Riipea kui kuskil sõamässamine lõpes, oli meestel kohe esimene mure haawatud wendadelle abi tallitada, kui pikalt jõud ial ulatas. Ega küsitud seal, kuda ülemal ju ütlesin: kas omane ehk wõeras, sõber ehk waenlane? waid Samaria mehe eeskaju järel. puhastati ja siuti nende haawad ja tõsteti neid hobuse selga. Ees abita were sees hoigas, ei olnud enam waenlane, waid üks abitarwitaw hädaline. Nõnda mõtles ja tegi wahwa Wene wägi, nõnda mõtlesid ja

tegid meie waenlased, Prantsused ja Inglased. Prantsuse sõawäe ülempäälis oli Alma lahingi wäljal ühe arsti üksnes haawatud Wenelaste tulust mahajätnud, ja kui meie õnnis Keiser Nikolai I. sõnumid saanud, kuda Soome maal palju haigeid waenlast abita mahajäänud, lätitas Tema sedamaid arstisi haigedelle abiks. — Kui palju parem lugu oli siin, kui mõnest rumalast kiidetud "paremal" wanal aeal. Lätita filmad wana põlwe pääwadelle ja waata, kudas seal sõa lugu käis; siis pead sina häbiga tunnistama, et asi igaridi palju alwem oli kui praego.

Sest aeast saadik, kus meie maakest esimest korda aearaamatutes nimetatakse, kunni minewa aasta saea esimene kümmeni, se on: Wenewalitsuse hakanuseni, ei leitud palju muud kui alalist sõda, wahel piinawad nälga ja koleda katko-tõbe kurnamisi. Kuu enne seda, kui rohkem kuue-saea aasta eest Sakslaste kaubalaewad, marutuule pakitusel, kogemata Düüna jõe suhu, praeguse Riia linna ligiballe, tulid ja meie rahwast pimedasebajumalate illes leidsid: ei olnud rahu ja õnneliku pidu kuskil pool. Osalt mässas rahwas isekeskis üksteist rööwides ja tappes, osalt jälle raea-naabridega, Lätlaste, Poh-lakade ja Pihkwalastega. Waenul ei olnud ial püsi, ega werewalamisel otša; igamees elas, kui lind puu otša peal, alalises kartuses, et kuskilt kogemata waenlane kaela peale langeks. Ei olnud seaduse woli seestpidise, ega warjajat tuge wäljastpidise waenlaste wasta. Meie aegseid sõdasi wõib

lapsemängiks nende koleduste wasta arwata, mis wana aegsed sõad sünnitasid. Seal ei leidnud kedagi armu, ei naine ega tüdruk, ei wanaraud ega rinnalaps.

„Mõel oli mõrtsuk mõllamas,
Oda hullem surmamas,
Taper aga taga tapemas,
Rööwel kurjem riisumas!“

Nõnda seisab praego wanapõlwe mälestus ühes rahwa suust üleskirjutud laulus. Pisut õnnelikusi ehk olid nii hõlpsalt surma leidnud, suurem hulk lõpes enamiste pika piinatuse kätte, kus neid mõnikord lusti pärast waewati ja tule paistel küpsutati, ehk elusalt ebajumalatele ohwerdati. Ühel leigati keel suust, teisel kõrw ja nina, kolmandamal üks käsi otsast, ehk tehti weel koledama tegusi.

Sakslased olid kaupa tehes luba saanud, endale kauba ajamise warjuse Düüna jõe kaldale kindla linnakese ehitada, kuhu nende laewad mitmedsugu kaupa wedasid, selle wasta wilja, met, waha, raswa, kasuka ja muud nahku wahetasid, mis omale maale tagasi wiisid. Kui sõbralik kaubaajamine korrale seatud, püüdsid Sakslaste waimukarjased aega mööda risti usu seemet ebajumalate orjadelle küllwata, selle eloford igapidi wäga õnneto näitas, sest et nemad wiisakama ristlaste kombedest midagi ei teadnud. Sakslaste õpetajad hakkasid Ehwangeliumi rõõmusõnumid kuulutama, kunni eiawa sõna waimu siin ja seal südameid leidis, kus sõnaküllw idanema

läks. Asi näis esiotsalt kaunis forda minema; Sakslased, uued ristlased ja ebajumalate orjad elasid leplikult üks teise kõrwas. Aga ei kuigi kaua, seal hakkasid ebajumalate teenrid ristlaste wasta mäss sama. Sütinud wihatulest sigines pik waen, iseäranis se läbi, et mõned ristitud inimesed jälle ebajumalate wõrku tagasi langesid ja kõige kurjemaks Sakslaste waenlaseks saiwad. Lühikeste wahepidamistega kestis werine määsamine kakskümmend aastat enne kui ristiusk ebajumalate teenistust lõpetas ja rahwa taseks tegi. Iljemaegsised Pohla- ja Rootsi walitsused ei jõudnud ka sõakära meie maalt kustutada, kunni wiimaks 1710 suur Wene Keiser Peter I. meie maad oma woli alla wõites, pikalt sõda waigistas ja õnneliku rahu seemet werise põlule küllwas.

Nõnda näitab tõtelik wana põlwe kuu, ja wõib sest igamees ise arwata, et laulikutest laulus ülen datud õnnepääwad täis häda ohtu ja wiletsust olid. Kui ilja aego lõpetud wiimse sõaristi wanapõlwe kõrwas waatame, lähäb meie aegne häda üsna tühjaks. Meie maa rahwas ei ole sest sõast muud raskust tunnud, kui et sool kallimaks läks ja rohkem noori mehi kui rahu aeal wäatenistusse wõeti. Kas tohime seda koormaks panna? — Meie oleme, Sumal tänatud! rahuliste põldu harinud ja igapäawast leiba sõõnud, ehk küll waenlased kaks suwe järestiku meie ligimail merel asusid, on meie maad wägewa Wene kotta tiib warjanud ja kõige kahju eest hoidnud.

Soola hinnast rääkides tuleb mul meele, et suurem osa kalendri lugejad, ehk kül igaüks neist oma võrra soola aastas tarvitab, seda wist weel ei tea, kuida Looja heldus seda mõnusat serwe-maitset meile walmistab. Olgo rikas ehk kehwa, igamees tarvitab soola, üks vähäm, teine rohkem, sest sool annab roale hüwa maitsemist, toetab sööma-isu ja karastab ühtlase siskonnas seedmise tarbeks loodud jagusi.

Tahan siis lühidelt õpetusenõudjalle seletada, kust ja kuidawiisi meie soola saame. Loomuse wägi kingib meile soolarikust mitmel kombel. Suure ilmamere ääres asuw rahwas saab soola merest, kus wesi palju soolaseks kui meie meres on. Seal kaewatakse kraawid wee ligidalle mere kaldale, mis sawiga seest poolt siledaks määratakse, pääwa paiste küpsatab sawi kõwaks kooreks. Reid kraawisi täidab, maru sunnitusel, laenetau meri weega; pärast kui wesi kraawist päikese paistel auuro kombel taheneb, jääb sool kraawi põhja, kust inimesed seda iljemine korjavad. Teistes kohtades leitakse allika sooni, mis soolast wet maa seest imitsewad. Kui seda soolawet tulel katlas keedetakse, siis auurab wesi palawa pakitusel katlast üllesse, jenni kui raskem sool katla põhja ja külgede ümber, otsekui paks walge koor finni jääb, kust lahtikangutakse ja alles tükkis salwe pannakse, seal pudenewad tükid aegamööda tangsoolaks. Jälle teistes paikuses leitakse järwi soolase weega; kust seest iga suwel päikese palaw, wet auuruks moondates, soola keedab, ja kus sool kui paks koor kalda ümber maha jääb.

Niisugusi soolawee järwesi on mitmes kohas maa peal, ka meie Wene riigis, iseäranis Wolga jõe ja Krimmi poolsaare wahel, kust igal aastal palju soola korjatakse. Kuda üks õpetud mees wäljaarwanud, peawad soolajärwed wiisada tuhat puuda ehk üks miljon leiskad soola ühe suwe kohta andma. Päril soola pesa seisab mägedes ja sügawas maa-põhjas warjul. Mitmes kohas leitakse mägesi, kus kiwisool jipsikiwi ja sawi kordade wahel kui sein kaswab, ja kust määkaewajad kiwisoola tompusi wäljaraiuwad. Mõnes kohas seisab kiwisoola sein 170 jalga kõrguti, teistes paikades aga sülla ehk poole sülla kõrguti. Teistes kohtades on kiwisool lubjakiwi ja sawiga segatud, seal sulatawad maa all jookswad weesoones soola ja toowad aega mööda lagedalle. Niisugustest soolaga segatud lubjakordadest saawad enamist kõik Saksamaa soola-allikad oma soola, ja arwatakse et Keiseri-jõe orgus üksi kolm miljoni puuda soola keedetakse igal aastal. Mõne teiste Saksamaa paikade soola-wara arwatakse niisama suureks, nõnda wõime vähämalt 6 miljoni puuda, ehk 12 miljoni leiskad Saksamaa soola rikust ühe aasta kohta arwata.

Seda kõik ei jõua lodud allika sooned maa seest wälja tua, waid rohkem osa wõidetakse se läbi, et isekombliku pisa maa-ohwerdiga sügawad haugud, mõnikord mitu sada jalga sügawad, maa sisse uuritakse, kust iljemine soola wesi kõrgele üleskerkib.

Õpetud mehed on seda asja juba mõnes kohas

lähikatsunud ja teadwad selgeste, et enamiste igas kohas sügawas maa põhjas soola-allikaid figineb; aga kus allikad wäga sügawal, sügawamal kui merepõhi seisawad, seal lähäb maa oherdi purimise töö wäga kalliks, ja et ükski inimese tarfus eite ei oska arwata, kui rikas soolawara oherdi haugu kohal saaks olema, sellepärast ei taheta kululist tööd tühja usalduse peale mitte ette võtta. Meie maal otsiti mõne aasta eest maa-ohwerdiga soola-allikaid, aga lust ja selle tarbeks antud raha lõpes waremine otsa, kui lootust oleks olnud arwamise wõimul soolawee allikad kätte saada. Paar aastad teed, kui ühe õpetud mehega selle asja pärast jutule juhtusin, ütles tarkmees, et meie kohal tarwis lähäks wähamalt kahetsja saea jala sügawusse ni maa sisse tungida, enne kui soolawet wõiks leida. Aga peaks kuskil kohal kogemata allika soon leitama, kus weel natuke soolane maitseks, seal oleks lootust wähamal sügawusel wistist soola saada. Peaks nüüd kedagi kalendri-lugejatest seda kasu sowima, aega mööda oma maa soolaga majapidamise tarwitusi toimetada, se maitsego ümberkaudo oma ligimail iga allika soone märga, ja kes kogemata õnnel soolast märga oma keele peale saab, olgo nii hääd, asja mulle kuulutada, et targematele wõin sõnumid anda.

Sellepärast et meie wõeramaa soola igal aastal mere kaudo nii rohkesti weetakse, ei ole kellelgi häda-tungi, omalt maalt soola hakata otsima. Aga kui waenlased nõnda kui wiimisel sõja ajal meretee kaudu laewadelle weel kauemaks kinnipaneksid, se läbi soola

hinda weel kallimaks tõstaksid, kes teab, mis häda-pakitusel siis sünniks?

Wene riigis on wäga rohkesti soola mitmes kohas todes leida, aga otsata riigi laius ja pikus ühelt poolt, nõnda kui odawama wee teede puudus teiselt poolt, on kurjad taksitajad, et ühel kohal figiwad loodud asjade rikust teiste paikadesse ei wõi wia. Sest kui soola sealt, kus seda soolaweeft keedetakse, ehk maa põhjast kaewatakse, wantri ratul ehk saanijalastel meie kohani weetaks, siis tõuseks pika wadamise kulu läbi soola hind palju kõrgemaks kui wõeramaa soolal, mis laewadega üle mere meile tuakse. Peaks aega mööda rohkem raudtallalisi teesi auurowanfritega ehitatama ja joonele seatama, siis wast oleks lootust, mõnda tarbelist omalt maalt odawamalt saada, kui wõeruseft weetud kaupa.

Hispania; ja ühes maakonnas Saksa-maal leitakse kiwisoola kriidi mägedes, mõniford puhtalt, teine ferd jipskiwiga segatud. Hispanias, Katalonia maakonnas on üks kõrge kiwisoola mägi, kus liiwa ja lubjakiwid mantli kumbel soolamää ümber warjawa koore teewad, ja sedawiisi soola hoidwad.

Saba neist lühikestest tähändustest nääwad lugejad, mis rohkesti Sumala heldus soola maa peale on loonud; aga soola kätseamine ei ole igas kohas ühesugune, waid mõnes hõlpsam, teises waewalisem, — seda mööda kuida soola maapinna ligemalt ehk kaugemalt leitakse, ja kuida sool puhtam, ehk enam muu maapõrmus figiwa asjadega segatud on. Puhas

sool on kohe tarwitaw, aga segatud soola peawad inimesed enne puhastama.

Kui lugeja pahaks ei pane, lisan weel natuke soola kala soola sõrwa, ja räggin eeringi püüdmisest, kuida seda iga suwel Hollandi, Norra ja Inglismaa randades toimetakse.

Põhjapool Jäämeres figineb ilmotsata palju eeringid, kuhu neid Looja tarfus mitme muu suuremate kalasugudelle toiduks näikse olema loonud. Ühel seatud ael iga aasta lähawad eeringid oma päris kodunt wälja teiste meredesse rändama, wõtwad teekäiki lõunepoole ja tulewad Inglis- ja Hollandi-maa randa. Seda ei ole weel targemate meeste mõistus põhjani jõudnud äraseletada, mispärast eeringid rändama lähawad. Mõningad arwawad nende rändamise se läbi sündima, et walas- ja muud suured kalad neid tagasihutawad, ja eeringid häda paktusel waenlaste eest pakk pögenewad. Teised arwawad jälle, et üleliigne sigidus neid sunnib teekonda wõera meredelle ettewõtma, mis läbi nemad, kui sugu põhjamere jää all wäga paksuks lähäb, perekaid parwesi, otsekui mesilased peretheites, wälja läkitawad aset otsima, et järel jäänud hulgale rohkem ujumise maad ja toidu wara jääks. Wõib olla, et nimetud teelekihutajate sõrwa weel üks iselik loomuse sund tuleb, mis neid omal aial kodunt wälja ajab ja teed neile ettejuhatab, kuhu nad peawad minema. Rändamisel näikse neid niisugusi kohtasi otsima, kus sugu sigidus ja poegade kaswamine kõigemõnusamast edasi

lähäb. Jah, wõib olla, et selle wiimse toimetamise pärast suurem eeringite parw wara aasta hakatusel põhjamerelt teele rutab. Sest juba paašto kuul jõuab üks parwe sõrw Islandi saarele: se on rändama eeringi pere õhtopoolne sõrw. Nimetud ael on neid nii rohkest Islandi saare ümber, et kühlwitega hunniko kaupa laenetest wõib wälja wisata. Hommikupoolne sõrw langeb ifa kaugemalle põhjamerde. Üks osa pöörab Lapumaa ranna poole, põhja wasta, sealt Norramna randa mööda Lääne merde, teine osa tuleb Jütlandi saare kaudu Lääne merde, ja lähäb kui siit läbi jõudnud, jälle põhjamerde tagasi. Kõige tugewam hommikupoolse sõrwa osa kaänab õhtu wasta ja lähäb otsekohe Arktadi saartele, kus Hollandi rahwas juba ees ootamas. Jaanikuu hakatusel on kõik sealane meri eeringitega täidetud, ja püütakse neid rohkest. Selle peale kaänawad nemad teed Inglismaa ranna poole, kus oma kuduga kõik merelähed ja jõesuud täidawad. Pärast seda, kui nad Inglismaalt lahkunud, lähwad nemad targemate arwates jälle oma koeo, Jäämerde tagasi. Sest iljemine ei sa inimesed mite üht ainukest eeringit enam silma, ja ükski ei tea, kuhu nad äkitselt ära kadusid.

Selle kala sugu signimine on tõeste imelikuks arwata, kui nende määrato hulga peale mõtleme, mis iga aasta rändama lähäb, arwamata need, mis ehk weel koeo jääwad. Üks ainukene marjakandja, emane eering, kannab omas marjas kõigewähemalt kümme, tuhat teisi eeringid, mis nad Inglis ranna ümber

merde puistawad. Sest rohkest figinemisest wõib tä-
händada, kuida se wõimalik on, et Hollandi rahwas
üksi igal aastal ligi kakssada miljoni eeringid merest
püüab, mis läbi palju inimesi päätoitu leidwad ja
pealegi rohked rahawara sisse tuleb.

Kes ei peaks seda kuuldes südant wägewa ja
helde Looja poole tõstma, kelle targa seaduse läbi
seda otsata kalade hulka inimeste wõrkudesse ja kätte
juhataatse. Kui mitmesuguste abidega peab Issand
ala muret inimese loomade päätoidu pärast! Kõik
mered, järwed ja jõed peawad omalt kohalt kümnest
andma, misga inimesed oma kõhtu täidawad.

Kuis kihisewad laiad mered,
Kus määratumad looma pered,
Kui sundmas mere-kuningas.
Hulk kalad kuulwad tema eale,
Ja rutwad tõrkumata teele;
Ehk surm kül ees neid tautamas.
Ka laewad leidwad teesälge,
Kus Issand weele tulewälge*)
Seal ilma meres sünnitas.

Kõik loomad lootwad Sinu peale,
Mis meres, maal ehk õhulgi
Sa kuuled nende valwe eale
Ja kingid toitu kõigile.

Jah wägew ja helde on Looja! Ta hüüdis tähtesi taewa
Ja näitas, kus kellelgi paik.
Reed hiilgawad kõrgel kui küünlad ja juhiwad laewa,
Kui merel ööde pime ja waif.

*) Kes „Maa- ja mere-pildib“ lugenud, ehk tuletawad siin
meele, et lõunepool Almameres öösel weel kui tuluke läigib.

Ta kästis eeringi hulka: „Nüüd peate teed ettemõlma,
Ja kaugele, tundmata raeadelle tõtma!“
Oh, longegem Issanda suurusse ette,
Kes wägewam on, kui meie julgem mõtte.

Ka meid armuline Issand, karastab Sa nende
määrato hulkade läbi, mis mere rüppes kihisewad.
Ka meie kasuks ja tulusks läkitab Sinu igal aastal
eeringid teele ja juhatab silgud meie ranna ligidalle.
Ee läbbi annad Sa waestele ja rüüstetule, alama-
telle ja kõrgematelle mõnusat toidu wara. Wõrkem
siis helduse andeid tännuga wasta, ja ärge unnu-
tagem ial neid armo andeid, mis Looja tarkus meile
on sünnitanud.

Siit kõwerdusest tõtame jälle sõa-jutustusele ta-
gasi. Esiteks tahame filmawaatmisi Inglismaale
wisata ja lühidelt sõawastawalmistamisi tähale panna,
mis siin igaskohas — wõib ütelda — Kalewi poea
rammuga — toimetati. Kõigis sadamates katsuti
hoolega sõalaewu läbi, kohendati ja parandati mis
ial wigane leiti ja täideti siis moona ja sõariistadega
pika teekäigi tarwis, et kellelki pundust ei pidand
tulema. Uued laewad, mis poolel tööl, tehti kiirest
walmis, senni kui meistrid teisi jälle ehitama haka-
siwad. Otsata palju randa walati wormides suur-
rüürideks ja nende kuulideks, ehk moondatei püssideks
ja mõkateks, senni kui suured waabrikud ööd ja
päädwad ühte puhku püssirohtu valmistasid. Lühikese
aia pärast oli üks osalt purjetaw, suurem osalt auu-
rust actaw mere sõawägi laanete pinnal liikumises,

felle sarnalist maa-ilmas tännini veel fuskil innimese film ei olnud näinud. Seda uhked merewäge nähes, tuli arvata, et need sõariistadega täidetud laewad ei mitte üksnes Weneriiki, waid kõik ilma-maid saaks ärrawõitma, ehk puruks ja pihuks tegema. Mõned laewamehed uskusid uhkel meelel, et kui laewad meie kaldale jõuawad, siis on wõit kohe kääs! Ja räägitakse ühest laewade ülempäälikust, kes kiites olli lubanud — ehk kül minno kõrwad sedda ei kuulnud: — keshommiko eineks Kroonstadti wõtta ja lõunefööma wõtmiseks Peterburri minna!

Inglis surma- ja tule-ähwartajatega täidetud laewu liikus Mustal ja Soome merel kui sipelga peret, ja arwatakse, et vähemalt wiistuhat suurruki nende laewade põues merepinnal ujus, seal hulgas paljo raudtorusi, mis üle penikoorma kaugusele rohkem neljaleisikasti kuulisi jõudsid kihutada. Peale nimetud merel ujuwaid laewu seisid veel neljas Inglis sadamas sadakuuskümmendüks sõjalaewa, kuustuhataheksa saea suurrukidega, osalt juba walmis, osalt walmisfaamisse ligi. Aga ei oltud veel nendega rahul, waid lasti 39 uut laewa lisaks ehitada, nõnda et kui mingi kogemata äpardusel Mustal ja Soome merel kõik uhke merewägi, wiimse mehe ja rotiga tükis otša oleks saanud, ehk merepõhja waunud, lühikese aea pärast, uus veel tugewam merewägi kohe asemel oleks olnud, kellel kaks sada laewa ja kaheksa tuhat suurruki käsutawaks olid. — Siin peame veel meeletuletama, et üks suur osa Prantsuse merewäge

Inglase wääga seltsis meie Weneriigi wastas sõdimas oli.

Kui paljo rahakulu selle laewade hulga ehitamine ja täielik wäljawalmistamine tarwitanud, seda ei jõua mina ülesarwata, aga niipaljo tohin tõtelikult tunnistada, et miljoni hõberublasi siin mite enam tosinate ja sadande kaupa ei tohi lugeda, waid miljoni tuhanded selle asja tarbeks ära kulufid. Miljoni nime näitab lugedes pisuke, ja mida sagedamast meie niisugust nime sõnal keele peale tõstame, seda pisemaks waub wiimaks suure numri tähendus. Selle pärast arwan mõnele lugejalle tuluks, kui miljoni natuke pikemalt ärraseletan. Üks miljon ei ole enam ega vähem kui tuhat kord tuhat. Roh, mõtleb mõnni mees: se ei lähä ka veel liale. Palun sind, sõber! wõtta korra pisukeseks waemaks ja loe mude üks miljon erinewi ehk wiljaterasi salwest wälja, mis läbi sa kõige selgemat otsust saaksid. Setu salwe sõrwa peale ja haka üks, kaks, kolm, neli — ja ika nõnda edasi lugema kunni sada, aega mööda üks tuhat täis saab. Targemad mehed on arwanud, et üks kiire lugeja 137 ühe miinuti sees wäljaloeb, mina olen asja ise mõne korra katsunud, aga ei jõudnud enam kui sadakaks kümmend miinutis lugeda. Peaksid sina minust kiirem lugemisel olema ja sadakolmkümmend seitse miinutis lugema, siis tahan sulle tõtelikult kuletada, kui paljo aega miljoni wäljalugemine ära kulutab. Tahad sa aewiitmata ühtepuhko iwi lugeda, siis peaksid sa wiis päewa ja wiis ööd

publantsata ja sõõmata lugema, enne kui miljoni saad; — se on: enne kui sinna tuhat kord tuhat erne iwa hunnikusse oled lugenud. Kes ei taha uskuda, wõib asja ise läbikatsuda, ja pealegi weel teise mehe abiks wõta, kes iga loetud saea kriipsuga, ja tuhande jälle ristikesega pulga peale leiab, et eksitust ei tõuseks. Ma olen enam kui ühekorra lugu paberi peal ülesarwanud ja tean et siin mingi eksitust ei ole. — Ja ehk kül maailmas praego mõnda meest elab, kel üks miljon hõbe rublasi — mõnel palju enam — warandust on, siis ei ole wist mite ühtainusest nende miljonilaiste hulgas, kes ühest kunni miljonini oma rikust oleks lugenud.

Mis selle otsata sõakulutuse wasta se pisuke kasu mõub, mis sõameeste teud on sisse saatnud? Kaks suwe järestiku ujuis suur laewade hulk Soome merel, kus nende wahwa tegu muud ei jõudnud toimetada, kui mõned kauba laewad ja paadikesed ärariisuda. Nemad rikusiwad Bomarsundi linnakese Alandi saartel, põletasid mõnes teistes kohtades Soomemaa mereäärilil linnades mõne tündri tõrwa, puuwirna ja mõningad urtsikud ära, puistasiwad mõne saea suurtükide kuulisi Sweaborgi linna kaljuliste müüride wasta, kus tulepombid mõned kodanikude majad põlema süritasid — ja selle pisukesel asjaga olid kõik wõidud walmis. Kui kõik nende saagid rahahinnal kolo arwatakse, siis wõis ehk niipaljo wäljatulla, kui neile nende sõawää ülespidamine ühel nädalal kulutas.

Pealegi pidi paljo kauba laewu weel selle tarwis palgatama, et need ühtepuhko mere ja maawäale kodunt moona wedasid. Sessinane lõpmata toiduwara wäljawedamine tõstis Inglis ja Prantsusemaal aega mõõda leiwa hinna väga kõrgele, osalt se läbi, et kaubalaewad meie maalt kuskilt wiija lisaks ei saanud, misga rahwas tühendatud salwesi wõis täita. Arwame nüüd räägitud kibeja leiwahäda tõrwa meie maa kallimat soola hinda, siis näitab meie kahju nii pisuke, et sest pääsufese sabale koormat ei oleks tulnud.

Tallinna waatasiwad waenlaste laewamehed mõlemil suwel tük aega Nari saarest, senni kui mõningad üksikud laewad aegaealt ligemale tulid, ei usaldanud siiski ial selle määrale, kuju meie kaldale ja wallidelle linna warjuse pandud suurtükid oleks wõinud ulatada. Niisamuti seisis Inglis ja Prantsuse ühendatud merewägi mitmatpuhko Kronstadti linna all, ilma et neil julgust oleks olnud linna peale tungida, kus rohkem ja tugewami tulefuskusi wastas oli, kui Tallinnas.

Tahan nüüd asja seletuseks jõudoulatust mõõda katsuda lugejalle tähendada, kui paljo aega niisuguse laewade hulga wäljawalmistamine ärakulutab, enne kui wõiwad kodunt teele minna. Et asi ühe ja kake pääwaga korda ei läbä, seda wõib juba nõrgemgi aru äramõelda. Ehk kül Inglis ja Prantsuse sadamates Kalewi poea kombliko tööd tehti, nõnda et rahwas ööd ja pääwad ühtepuhko tööl olid, siiski wiivitas laewade walmistamine ja moonaga täitmine mitu nädalad. Üljemini pidi weel sõatarkelisk lastmise wara, sõameeste kraam ja wiimaks mehed hoostega selisid laewule toimetud saama. Ja esimene sõawägi pidi pikal mere teel õhtumaalt hommikumaaale minema, se on: Inglis ja Prantsuse rannast Turgi randa. Seda teed ei jõua ühe ehk kake sõõmawahaga lõpetada, ja on auru laewal mõni hää pääw tulekikutusel pubkida, enne kui teekonda lõpetab. Päike käib meie silmawaatmise arwul igapääw korra hommikust õhtuni*), aga laewad, ehk lennaksid nad pääsufese tiibadega,

*) Wota, Kooli: ramat, * 5. jägu, ehk, * Ma: ilm, * esimene anb.

ei jõua päikese kõrvas sammu pidada, waid jääwad rutust wäsidusel maha. Kooli(!) raamatu lugejad, kes raamatuga ühes Euroopa kaardi endale nõudnud, wõiwad kaardi abiga teed ülesotsida, kust sõalaewad purjetasid, kui nimetud kohadest Turgimaale ja musta mere randa tahsid saada.

Senni kui nemad kaardilt teed otsiwad, kallame meie sammud Londoni linna ja waatame seal, kuida üks osa uhked wäge parajalt teele hakab minema. Keskkõõ on parajalt kääs; ka Londoni linnas, kus uulitsad alati elust ja asjatalitamisest kihisewad, on sel ael turud ja uulitsad enamist inimestest tühjad; siin ja seal liigub lampide walgel üks mees, ehk mõni naisterahwas, kelle töö päikese paistet ei sallii. Ühel suremal linna platsil näitab täna õõsel lugu teiste; siin kihiseb rahwas kui spjelga peret läbi õõ, ja mida ligemale hommiku koit jõuab, seda paksemaks kasvab rahwa pesa. Suurem osa neist on lapsed ja naised, aga ka noori tütarlapsi leitakse nende hulgas ja kaunis hulk mehi. Nende wisa kannatuse pifus kestab läbi õõ tüdimata kunni hommikuni, ehk kül õõ kül ja laste rõõne on. Mis neid inimesti täna õõsel sängidest wälja ajanud, et kedagi puhkamise peale ei mõlle? — Ühke karde-wägi pidi wara hommikul kell neli Turgimaale siit teele minema. Eõamehed olid naisti, armukesi ja sugulasi palunud, kesi õõ jälgil seie tulla, et lahkumisel wiimist korda weel jumalaga jäta. Aga Inglis eõameeste teeleminet on hoopis teistwiisi kui wene sõa wääl, mis — olgo õõ ehk pääw — igaüks, niis häästi ülem kui alam, seatud paigas walmis on. Inglis eõawääl teeleminiku tallitused wiivitafid mehi hommiku kell kahesfani. Seal wast tuliwad pikad, tugewa kehaga punase kuue mehed, kõrge karunahkase kübarate ja hiilgawa wolge rihmadega, mis risti rinnul punase kuubede üle joõsid. Eõameestel oli mimes kohas waewa paksust rahwa hulgast läbi peasta. Siin tungis üks ema, laps süles, teine suurem kää kõrwas, seal jälle tütarlaps ja mees minijate ligemalle, kellest üks naisti ja last, teine ema, õde ja

armukesi, kolmas sõbra ja sugulast rindade wasta pigistas, senni kui mõned teised otsekui salamahiti ella armukesele kät pafusid, kellest nemad praego — wõis olla — ehk wiimist korda lahkusid. Kui juba minijal mitu, siis on sõtta minijal mitukümed tuult jala all. — Siin langesiwad leinapisarad walge rihmade, seal punase kuubede peale, ja siis „Zumalaga, Zumalaga!“ kõlas igalt poolt. Trummid ja wiiled kiirutasid minema, mehed pidid kät sunnitusel rutama. Tulin eõamehe igatsus tulewa wahwa tegude peale jahutas lahkumise kurvastust ja karastas südameid, sellepärast ei wõinud, kui rügement korralisel sammul edasi tõtas, kuskil sügawamaid lahkumise-leina jälgi nende silmas näha, aga naiste ja laste kaebliku nutukisa ei jõudnud trummide parin koonist waigistada. — Nurowanfrid wiisid eõamehed rutust sadamasse, kus walmistud laewad neid juba ootasid.

Siit nukralt lahkumise tunilt ei raatfi ma enam lugelaid eõakärasse tagasi wia, kelle koledufesi ülemal juba mõnda jutustasin. Paremine kuulutan siin röömsamaid sõnumid ja rāgin tükise seft, mis ligemise armastus, risti tiusu kihutufel, usule elawufeks, tegudes üles on näitnud. Seda, mis walusa eõajälgede kusetufeks, haawatud ja haigedelle tuluks wiimisel sõa ael arm on ilmutanud, ei tohi meie unustuse kätte alla jäta. — Mõnda lāksid, kui lahingi wäljal rohkest haawatud ja haigeid walu piinatufel olid, esteks Inglismaalt, mõned suurifugu, nõukad ja koolitud naised ja tütarlapsed armusunnitufel Turgimaale, hādalist wendi rawiifema, nende mādafid haawu puhastama ja iga-pääw uuest kinni siduma. Nende hulgas üks rikas noor preili, nimega Nihtingale, kes seda mõted omas südames üleswõtnud, paljo waesemaid oma kulu peale teele tallitanud ja iljemine kui üks halastaja ingel wāsimata ja tüdimata teistele eeskufuks sai. Mõnda lāks iljemine meie Weneriigist, Suurwürstina Helena Pawlowna kutsufise ja kulu peale paljo helduse ja halastuse meel naiste rahwast Sewastopoli linna laatsaretideesse arstidelle abifs

haigeid tallitama. Ka noori tohtrid oli meie Suurwürs-
tina oma lulu peal senna läkitanud, ja muretses emaliku
hoolega igapidi nende — eneselle oisefui kaswandilapstiks
wõetud — armutöö tegijate eest. Nõnda läks wiimaks
Prantsuse maalt naisterahwast senna, lahingi wäljal näi-
sinud wendasi toibutama. Arstid ja haiged saiwad naiste-
rahwa abiga mõnda fergitust, nõnda kui tuimaks läinud
laatsaretti teenrid uut kiirust, kui nad nägid, mis hooleli-
kult ja tüdimata naised öö ja päawad omas teenistuses
olid. Ei jõua balastuse tööl kustil üks mees naisterahwa
wasta, kelle eluseaduseks Jumal seda on loonud, igaekohas
nõdrast ja hädalisi toetada. Juba ema armastus lapse
wasta võib seda asja selgesti tähtnada.

Kes ial oma silmaga näinud, ehk korra nägijate suust
kuulnud, mis raske niisugune balastuse teenistus suurtes
laatsarettides on, se võib elawa meelewaimu abil mõtes
hõlpsalt arwata, kui suur se armosohwer oli, mis need krist-
likud öed hädaliste kasuks on wiinud. — Alaline hoigamine
öö ja päawad, kus mõned surmaga wõitlewad, teised hinge
heitse walu kääst peasewad; haigewad haawad, raskeid tõbed,
mis hõlpsalt terve külge haawad, lühidelt: kõissugused ko-
ledused on sõa-laatsarettides leida. Aga nende hirmutused
ei jõudnud armutöö wäsimata naisterahwast kustil kinnitada.
Elaw uis Jumala abi peale, kes neid siin surejate ja hai-
gede keskel niisamoti wõis hoida, kui kodu waikses kambris,
andis neile rammu, raskeid teenistust täita, ja toetas nende
nõdra keha kindla tahmise wõimu läbi, et tõbede wimm
nende külge ei haakanud. Eks saanud siin igapäaw awali-
kust, kuida Jumal ka nõdrade sees wägew võib olla. Üks
pehmesüdamega, hellitusel kaswatud naisterahwas, kes tän-
nini were piitsa ja haawa nähäs filmad kofkudes ära käänas:
pühastas ja sidus siin kõige suuremaid haawu oma kääga,
ehk pesti haigewad mäda, kui oleks paljas ila olnud. Jah,
mõningad olid juba lühikese aea pärast nõnda julgeks läi-
nud, et laatsarettidest lahingi koha ligidalle läksid, kus ne-

mad arstidelle abiks olid, kui puruks lastud käsi ehk jalgu
keha küllest mahaleigati. — Kui mitu ja mitusada tänuiliku
südameid saawad nende armutööd õnnistama, kellele need
balastajad öed walutundidel oisefui taewast tulnud kõrgemad
loomad näitafid, kes neile keele kaset, arstirohju ja toitu
andfid, troostiliku ema kombel lahkest nendega kõnelesid,
ja ööd ja päawad wäsimata abiteenistust toimetafid.

Niisugusest elawaks läinud usu wiljast näame awali-
kult, kuida igal maal ja igas rahwa sugus tõelikufi Kris-
tuse järelkäijaid leitakse, kes ei mite sõnades waid tegudes
ristlase kombeid tunnistawad. Kuida ennest juba korra üt-
lesin, ei tehtud siin kellegille wahet, ega küsitud hädalise kodu,
waid leidis igaüks, kas ta Wenelane, Inglise, Prantslane,
Turklane ehk muu oli, kui hädaline abi, niipakalt kui nõdra
inimese jõud aidata wõis. — Kes tohib seda kuuldes, kit-
siküdamlikus arwus, nüüd weel ütelda, et tänase rahwa
keskel leigem usutunnistus elab, kui enne on olnud.

Enne kui ettemääratud arwust kogemata pikemaks läi-
nud sõa-jutuistust lõpetan, käänan weel korra tee rada oma
maa murule tagasi. Ilja aego tõiwad seitungi sõnumid
ühest meie maa mehest, kelle nägo wiimati ühes Wenekelle
trükitud ja merewää tulust wäljaantud raamatus ülesmaa-
litud oli. Hinrik Ruma, Tori wallast Perno maakon-
nast, kes 1835 refrutist antud, praego paadi-mees 25mas
merewää jaus sõalaewa „Rossia“ peal teenib. Tema on
kahesümne aastases teenistuses merewääl paljo teekäikisi
merel käinud ja palju tarkust endale forjanud, ja kiituse
wäärt wirtuse läbi omas seisuses, nõnda kui oma auusa
elukombede läbi kõige laewameeste poolt auustust ja ar-
mastust leidnud. Tema sõna sai sellepärast teistest sõaselt-
silastest ifa tähelepandud ja tema nõuu wastatõrkumata
täidetud. Igaekohas, kus hädaohtu nähtawal, oli Hinrik
esimene platsil ja kui Inglise ja Prantslaste ühendatud
merewägi 28. ja 29. Einauuu päawal 1835 Sweaburgi
linna tuliste kuulidega, tulepombidega ja raketidega kuu-

fas, siis kulus seda sütitama tulist wilja ka „Roosia“ peale, kus nad mitmel puhku laewa põlema panna ahwardasid — seal andis Hinrik teistele julgust oma eesmärgi läbi; püüdis targal kombel ja wäsimata tuld kustutada ja mõnusa nõuu läbi laewa kahju eest hoida. Tema endaäär-salgamine ja töökiirus ei jäänud unustusse, waid leidsid walitsuse poolt teenitud palka. Kena auurist ehitab tema wahwa rinda ja kaks kuue warrusse peale õmmeldud kuld-treesi tunnistawad tema pika, laitmata teenistust.

Ehk kül sellepärast kaheldust ei ole, et Hinrik Numal oma Mia ja Tallinna kubernemangust sündinud maameeste hulgas sõateenistusel, nii hästi mere kui maawääl, riigis weel palju tema sarnastid on, kes teenistuse kiiruses, wah-wuses, mõislikus meeles ja sõa-tarwuses, nõnda kui rõõ-mus Keisri ja isamaa eest hädaohu tunnil oma elu julgest lõpetates, — temast maha ei jääks; siiski on tema se esi-mene nende hulgas, kes selle eest oma ülemate poolest seda auu on leidnud, et tema pilti ühte laialikäiwa aea-kirja mälestuseks ülespandi. Tema nimi ei tohi sellepärast ka meie „kasulises Kalendris“ mite fulutamata jääda, ja saaks kirjutajal suur rõõm olema, kui aast aastalt ka meie Geesti-poegade sugu sõateenistuses kuulsamaks tõuseks, ja tegudes ülestunnistaks, et nemad seal sündinud, kuhu muistene jut Kalewi poea kätki jala maha oli toetanud.

Nüüd kääname lõpetusel weel filmad õnnelise rahu aea päikese waasta, kelle terad meid ja nende rahusängide muru ühtlase paistawad, kes oma were higi ja surma läbi meile tulewaid rahupäiwi lunastanud. Tänu Issandale taewas, kes sõa kära waigistanud, aga tänu ja kiitust ka meie suure Keisrile, kes tühja auuahnuse ja wastatõrkumise pärast põlema sütinud sõda kauemine ei kosutanud, waid riigialamate õnne pärast leplikult rahu tegi. Wõiko siis igamees hoolikult seda rahu aega aelikuks ja igaweseks kasuks tarwitada, ja igas tühis tõrkumata täita, mis õiglaste alamate kohus meie kääst nõuab.

Kirjutud, Jaakobi pääwal 1856.